

อัตตาณัติในความสัมพันธ์ทวิเคราะห์ใจห่อในปรัชญาขงจื้อ¹

อุทิศ เกสรวิบูลย์²

บทความนี้เสนอว่า มีมโนทัศน์อัตตาณัติ (autonomy)³ ในปรัชญาขงจื้อ โดยชี้ให้เห็นว่าใจห่อลูกศิษย์คนสำคัญเป็นตัวแทนซึ่งแสดงอัตตาณัติดังกล่าวที่เข้มข้นที่สุด โดยยังอยู่ในความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับขงจื้อ การศึกษาครอบคลุมลูกศิษย์สำคัญ 4 คน ได้แก่ เหยียนหุ่ย จื่อกัง จื่อลู่อู และใจห่อ รวมทั้งกลุ่มผู้ปกครอง และผู้หลักผู้ใหญ่ การวิเคราะห์กลุ่มคนเหล่านี้ช่วยแสดงให้เห็นระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกันของอัตตาณัติในความสัมพันธ์กับขงจื้อ และการปฏิเสธความสัมพันธ์ดังกล่าว

บทนำ

บทความนี้มุ่งที่จะกล่าวถึงมโนทัศน์อัตตาณัติที่สามารถถูกกล่าวถึงได้ในปรัชญาขงจื้อ แม้จะมีความเข้าใจโดยทั่วไปว่า ปรัชญาขงจื้อไม่มีพื้นที่ให้กับมโนทัศน์อัตตาณัติ เมื่อมโนทัศน์อัตตาณัติมีความหมายทั่วไปว่า “การสร้างกฎของตนเอง” และครอบคลุมความหมายหลายลักษณะคือ “หลักเกณฑ์ของตนเอง (self-rule)” “การกำหนดตนเอง (self-determination)” “การปกครองตนเอง (self-government)” และ “ความไม่ขึ้นกับใคร (independence)” (Feinberg 1989: 27)⁴ ในขณะที่ปรัชญา

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของข้าพเจ้าชื่อ โปรตดูรายละเอียดทั้งหมดเพิ่มเติมได้ที่ อุทิศ เกสรวิบูลย์, อัตตาณัติใน หลุนอี่ว: บทวิเคราะห์ใจห่อ, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2553

² นิสิตระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต ปี 4 สาขาวิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ ในวิทยานิพนธ์ฉบับเต็มมีการกล่าวถึงอัตตาณัติส่วนบุคคล และอัตตาณัติทางศีลธรรม ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่ง แต่ไม่ได้กล่าวถึง ณ ที่นี้เนื่องด้วยข้อจำกัดในแง่เนื้อหาของบทความ โปรดดูรายละเอียดได้ในวิทยานิพนธ์ฉบับเต็ม หน้า 3-6

⁴ “Its sense therefore can be rendered at least approximately by such terms as “self-rule,” “self-determination,” “self-government,” and “independence.””

ขงจื้อให้ความสำคัญกับความหมายที่มีร่วมกันของมนุษย์ทั้งในมิติการแสดงออกเชิงพฤติกรรม (หลี่) และเนื้อหาคุณธรรมที่รองรับอยู่เบื้องหลังสัญลักษณ์เหล่านั้นในแง่ “ความรู้สึกร่วม” อันเป็นความหมายของ หลี่ ที่แสดงออกมา เนื้อหาทางปรัชญาที่เป็นโครงข่ายความหมายอันพึงมีร่วมกันเหล่านี้ของมนุษย์ทำให้ปรัชญาขงจื้อถูกเข้าใจว่าไม่มีพื้นที่ให้กับปัจเจกบุคคลที่มีอัตตาณัติ และมีความแตกต่างระหว่างวิธีการเข้าใจอัตลักษณ์ของมนุษย์ที่ปรัชญาขงจื้อเข้าใจว่าตัวตนของมนุษย์มีลักษณะเป็นตัวตนสัมพันธ์ (relational being) ในขณะที่ลักษณะของตัวตนที่เป็นพื้นที่ให้กล่าวถึงมโนทัศน์อัตตาณัติได้ในปรัชญาตะวันตกหลายสำนักมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคล มโนทัศน์อัตตาณัติเป็นมโนทัศน์ที่มีความสำคัญในการถกเถียงทางจริยศาสตร์ บทความนี้จะนำเสนอวิเคราะห์มโนทัศน์อัตตาณัติในปรัชญาขงจื้อ

คัมภีร์หลุนอู่ อันเป็นสดมภ์หลักในการเข้าใจปรัชญาขงจื้อประกอบไปด้วยบทสนทนาระหว่างผู้ร่วมสนทนาอันหลากหลายหลายสุวรรณา สถาอานันท์ (2551: 3) ได้แบ่งไว้คร่าว ๆ ดังนี้ คือ “กลุ่มลูกศิษย์และบุตรชายขงจื้อ กลุ่มอาจารย์ร่วมสำนัก กลุ่มเจ้าเมืองและขุนนางอำมาตย์ กลุ่มคนผู้หลีกหนีสังคม นายด่านคน ‘ป่า’ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่ผู้ร่วมสนทนาอ้างถึง ได้แก่ บุรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์โจว พระเจ้าเหยา พระเจ้าซุ่น โจวกง กลุ่มขุนนางอำมาตย์ในอดีต” ในที่นี้เมื่อกล่าวถึงมโนทัศน์อัตตาณัติซึ่งจำต้องวิเคราะห์ผ่านตัวบทสนทนาเหล่านี้ บทความนี้จะวิเคราะห์คำกล่าวของขงจื้อโดยตรงให้ได้มากที่สุด

การวิเคราะห์นี้จะทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าอะไรเป็นสิ่งที่ขงจื้อยอมรับหรือไม่

ยอมรับ ในบทตอนต่าง ๆ จะพบว่าหลายครั้งขงจื้อมีท่าทียอมรับคำกล่าวของกลุ่มสนทนา แต่ในทางกลับกัน หลายครั้งขงจื้อก็มีท่าทีไม่ยอมรับ การยอมรับหรือไม่ยอมรับของขงจื้อนั้นเกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เพราะเป็นการยอมรับหรือไม่ยอมรับพฤติกรรมหรือแนวคิดที่สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับระบบปรัชญาของขงจื้อ ซึ่งเกี่ยวข้องกับคู่สนทนา หรือผู้ที่ถูกกล่าวถึงในบทสนทนา

เมื่อผู้ร่วมสนทนาหลักคือขงจื้อ ผู้ร่วมสนทนาที่มีความสำคัญยิ่งในการเข้าใจปรัชญาขงจื้อคงหนีไม่พ้นเหล่าศิษย์ร่วมสำนักที่สมัครตนร่วมเข้าเรียนรู้ไปกับขงจื้อ ส่วนแรกของการเลือกศิษย์สำคัญ 4 คนที่ขงจื้อวิจารณ์ไว้เป็นลำดับขั้น ซึ่งจะได้เห็นต่อไปถึงขอบเขตของการยอมรับหรือไม่ยอมรับของขงจื้อที่มีต่อศิษย์ทั้งสิ้น ผู้ถูกหยิบยกมาร่วมวิเคราะห์ลูกศิษย์ที่นำมาวิเคราะห์คือเหยียนหุย จื่อกั๋ง จื่อลู่ และโจ้วหั่ว การยอมรับ หรือไม่ยอมรับดังกล่าวสะท้อนให้เห็นระดับคุณธรรมในระบบปรัชญาขงจื้อ และการปรับระบบปรัชญาขงจื้อมาเป็นระบบคิดของตน ซึ่งจะจัดลำดับไล่เรียงไปกระทั่งถึงลำดับสุดท้ายคือโจ้วหั่ว

ส่วนที่สองพิจารณาว่าการมีอัตตาณัติซึ่งเป็นข้อสรุปที่ได้นั้นมีลักษณะอย่างไรเมื่อพิจารณาพร้อมกับคุณธรรมเรื่องมนุษย์ธรรมในปรัชญาขงจื้อ

บทวิเคราะห์โจ้วหั่ว

โจ้วหั่วเป็นศิษย์ที่ได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในทางลบ⁵ (Waley 2000: 91) ในบันทึก

⁵ อาร์เธอร์ แวลีย์ ให้ข้อมูลว่าโจ้วหั่วเป็นลูกศิษย์ที่ทำให้ขงจื้อผิดหวังมาก

ประวัติศาสตร์ใจห่อมีตำแหน่งเป็นขุนนางของแคว้นฉี ภายหลังเกี่ยวข้องกับประวัติกระทั่งถูกประหารทั้งครอบครัว นักวิชาการปรัชญาจีนถึงกับให้ข้อสังเกตว่าแม้กระทั่งในตำนานใจห่อก็ยังดูจะเป็นความอับอายสำหรับสำนักปรัชญาขงจื้อ (Brooks and Brooks 1998: 291) ใน คัมภีร์หลุนอี่ว⁶ ท่าทีของขงจื้อที่ตอบสนองต่อใจห่อเป็นไปในสองลักษณะคือทั้งวิพากษ์วิจารณ์ไปในทางลบ และกล่าวชมถึงความสามารถ ขงจื้อวิพากษ์วิจารณ์ใจห่อเปรียบเทียบกับก่าแพงดิน สกปรกที่ไม่อาจตกแต่งให้งดงามได้อีกเมื่อใจห่อนอนตอนกลางวัน⁶ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 183) แต่ในขณะเดียวกันใจห่อก็ถูกขงจื้อจัดให้อยู่ในประเภทของศิษย์ที่มีวาทศิศิลป์เป็นเลิศ⁷ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 229) ใจห่อปรากฏอยู่ในคัมภีร์หลุนอี่ว เพียงห้าบท แต่กระนั้นก็มีบทบาทเป็นอย่างมากในฐานะหนึ่งในบุคคลสี่กรณี⁸ ที่ขงจื้อสิ้นหวังไม่อาจสอนได้ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2538 : 9) แต่แม้ว่าขงจื้อจะยอมรับว่าใจห่อเป็นกรณีหนึ่งที่ไม่อาจสอนได้ คำชมของขงจื้อก็เป็นข้อบ่งชี้ที่น่าสนใจว่าใจห่อมีสติปัญญาไม่น้อยแม้จะไม่ได้เป็นคำชมโดยตรงเกี่ยวกับสติปัญญา และคำถาม หรือการแสดงความคิดเห็นของใจห่อที่ดูจะพุ่งมุงตรงประเด็นไปยังแก่นแกนของปรัชญาขงจื้อเกี่ยวกับราชวงศ์โจว⁸ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 171) มนุษยธรรม (เหริน)⁹ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 194) หลี่¹⁰ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 292) จึงทำให้ใจห่อมีความน่าสนใจไม่น้อยไปกว่าศิษย์คนอื่น ๆ ในทางกลับกันเมื่อปลายสุดของขอบเขตการวิเคราะห์ คือใจห่อผู้เป็นหนึ่งในกรณีสิ้นหวังไม่อาจสอนได้ ปลายสุดอีกด้านจึงเป็น

ศิษย์ผู้ได้รับคำชมจากขงจื้อมากที่สุด (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 7) ซึ่งก็คือเหยียนหุย ส่วนนี้จะเริ่มวิเคราะห์ในแนวทางที่ได้กล่าวไปแล้วโดยเริ่มต้นที่เหยียนหุยกระทั่งไปสิ้นสุดที่ใจห่อ ทั้งนี้โดยใช้หลักว่าเหยียนหุยคือศิษย์ที่ใกล้ชิดและสามารถนำคำสอนของขงจื้อไปปฏิบัติได้อย่างดีโดยไม่ยอมโต้แย้งกับอาจารย์ ในขณะที่ใจห่อดูจะสามารถโต้แย้งกับขงจื้อได้อย่างน่าสนใจแต่กลับ “นอนตอนกลางวัน”

เหยียนหุย

เล่มที่ 15 บทที่ 5

1 จื่อจิงถามถึงการดำเนินชีวิต

2 อาจารย์กล่าวว่า “วาจาจริงใจน่าเชื่อ การกระทำจริงจึงน่านับถือ แม้แต่ในดินแดนของอนารยชนก็ดำเนินชีวิตได้ หากวาจาไม่จริงใจน่าเชื่อ การกระทำไม่จริงจึงน่านับถือ แม้ในถิ่นฐานของตนจะดำเนินชีวิตได้หรือ”

3 “เมื่อยืนก็ให้เห็นแนวดำเนินชีวิต ทั้งสองอยู่ต่อหน้า เมื่ออยู่ในรถม้าก็ให้เห็นแนวดำเนินชีวิตทั้งสองอิงอยู่หน้ารถเช่นนี้ แล้วจึงปฏิบัติตาม”

4 “จื่อจิงบันทึกไว้ที่ ผ้ารัดเอว” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 272)

⁶ เล่มที่ 5 บทที่ 9

⁷ เล่มที่ 11 บทที่ 2

⁸ เล่มที่ 3 บทที่ 21

⁹ เล่มที่ 6 บทที่ 24

¹⁰ เล่มที่ 17 บทที่ 21

จากบทดังกล่าวจะเห็นว่าเป็นการถามถึงวิถีที่ขงจื้อผู้เป็นอาจารย์เห็นว่าเป็นวิถีทางที่ดี กระทั่งยอมรับไว้เป็นวิถีของตนเองซึ่งเห็นได้จากการบันทึกคำตอบของขงจื้อไว้ที่ฝารัดเอว บทสนทนาในลักษณะนี้เป็นการรับเอาระบบวิธีคิดของขงจื้อไว้ซึ่งเป็นลักษณะปกติของลูกศิษย์เมื่อเรียนรู้จากอาจารย์ เมื่อเริ่มพิจารณาจากบทสนทนาในลักษณะนี้จึงเริ่มกล่าวถึงบทสนทนามากับเหยียนหุยศิษย์ผู้ที่ขงจื้อมอบความคาดหวังไว้มากที่สุด

เล่มที่ 2 บทที่ 9

อาจารย์กล่าวว่า “เราคุยกับหุยมาทั้งวัน เขาไม่แย้งอะไร ราวกับว่าเป็นคนโง่ แต่เมื่อถอยออกมาพิจารณาอยู่ห่าง ๆ พบว่าเขาสามารถทำให้คำสอนงอกเงยได้ หุยไม่ใช่คนโง่” (สุวรรณงา สถาอาณันท์ 2551: 163)

การทำให้คำสอนงอกเงยในที่นี้หมายถึงการยอมรับระบบคิดหรือวิถีที่ขงจื้อคิดว่าเป็นวิถีไปสู่บุคคล ในอุดมคติในความคิดของตนและลงมือกระทำ¹¹ (สุวรรณงา สถาอาณันท์ 2551: 103) แม้เหยียนหุยรับคำคล้ายกับว่าเป็นคนที่ไม่มีความคิดอะไร แต่กระนั้นขงจื้อก็ยอมรับว่าเหยียนหุยเป็นคนที่มุ่งไปสู่ความเป็นบุคคลในอุดมคติในความคิดของตนจากคำกล่าวชมในตอนท้ายว่าเหยียนหุยไม่ใช่คนโง่ การยอมรับพร้อมนำไปกระทำให้เกิดผลในลักษณะนี้ จึงเป็นแนวทางที่ขงจื้อเห็นว่าเหมาะสมในการมุ่งไปสู่ความเป็นบุคคลในอุดมคติ ความสำคัญของเหยียนหุยที่มีต่ออุดมคติของขงจื้อยังสามารถเห็นได้จาก การแสดงออกซึ่งความศอกเศร้าที่ “เกินพอดี” ของขงจื้อเมื่อเหยียนหุยตาย

จากไปก่อนวัยอันควร¹² (สุวรรณงา สถาอาณันท์ 2551: 7)

เล่มที่ 11 บทที่ 3

อาจารย์กล่าวว่า “หุยช่วยเราไม่ได้ ไม่ว่าเราจะพูดอะไร เขาไม่มีอะไรที่ไม่ยินดี” (สุวรรณงา สถาอาณันท์ 2551: 229)

ในบทนี้เป็นคำตำหนิของขงจื้อที่มีต่อศิษย์ที่ ดนคาดหวังที่สุด ในลักษณะที่ว่าเหยียนหุยไม่โต้แย้งในการสนทนามกับขงจื้อ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงจุดบกพร่องของเหยียนหุยที่ว่าแม้จะเป็นผู้ที่ฉลาดเฉลียว และนำคำสอนไปปฏิบัติ แต่เหยียนหุยก็ยังมีจุดบกพร่องในวิถีทางที่ขงจื้อคิดว่าเป็นวิถีทางไปสู่ความเป็นบุคคลในอุดมคติของตน แม้เหยียนหุยจะเป็นบุคคลที่เข้าใกล้กับความเป็นบุคคลในอุดมคติของขงจื้อมากที่สุด ทั้งจากความคาดหวัง ทั้งจากคำวิจารณ์ของขงจื้อและศิษย์ร่วมสำนัก แต่กระนั้นเหยียนหุยก็ยังไม่ใช้บุคคลในอุดมคติ

¹¹ สุวรรณงากล่าวถึงบทนี้ไว้ว่า “จากบทข้างต้นนี้ เราเห็นได้ชัดว่า ขงจื้อเชื่อมโยงการโต้แย้งกับการมีสติปัญญา และคาดหวังให้ศิษย์รักอย่างเหยียนหุย ‘แย้ง’ หรือโต้แย้งกับตน แต่เหยียนหุยกลับ ‘ไม่แย้งอะไร’ จึงทำให้ขงจื้อสรุปเป็นเบื้องต้นว่า เหยียนหุย ‘ราวกับเป็นคนโง่’ แต่ขงจื้อก็มีปัญญาพอที่จะรู้ว่า เหยียนหุยไม่น่าจะเป็นคนโง่เพียง เพราะไม่ได้แย้งตน ขงจื้อจึงคอยสังเกตอยู่ห่าง ๆ จึงได้เห็นว่า เหยียนหุยสามารถทำคำสอนให้งอกเงยได้”

¹² โปรดดูการวิเคราะห์ประเด็นเรื่องความศอกเศร้าที่ขงจื้อแสดงออกมาเมื่อเหยียนหุยจากไปได้ใน Olberding (2004 : 279-301)

ตามแนวคิดของขงจื้อ ในทางกลับกันบทนี้ยังสะท้อนถึงแนวทางของบุคคลในอุดมคติที่ขงจื้อคาดหวังไว้ว่าการยินดีในทุกสิ่งที่ขงจื้อพูดในลักษณะของเหยียนหุ่ยไม่ใช่ลักษณะของบุคคลในอุดมคติดังกล่าว ในแง่นี้อาจตีความได้ถึงการถกเถียงในสิ่งที่ผู้เป็นอาจารย์สอน การถกเถียงนี้ น่าจะหมายความว่าถึงการสงสัยในสิ่งที่ถูกกล่าวไปแล้วซึ่งเป็นได้สองแง่ คือ การถามย้ำเพื่อขยายความ หรือไม่เห็นด้วยในสิ่งที่ผู้เป็นอาจารย์กล่าว ซึ่งขงจื้อได้เน้นย้ำความสำคัญของการโต้แย้งในเล่มที่ 11 บทที่ 3 แต่ในบทดังกล่าวขงจื้อเปลี่ยนเกณฑ์การตัดสินเหยียนหุ่ยจากการไม่ได้แย้ง ไปเป็นการทำให้คำสอนออกงามได้หรือไม่ กระทั่งในบทนี้ขงจื้อย้อนกลับมาให้ความสำคัญกับการโต้แย้งอีกครั้งและตัดสินเหยียนหุ่ยด้วยเกณฑ์นี้อย่างตรงไปตรงมา

จื่อกั๋ง

เล่มที่ 2 บทที่ 13

จื่อกั๋งถามเรื่องวิญญูชน อาจารย์ตอบว่า “ลงมือทำก่อนพูด หลังจากนั้นจึงพูดตามที่ได้ทำไปแล้ว” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 164)

เล่มที่ 5 บทที่ 3

จื่อกั๋งถามว่า “อาจารย์จะกล่าวถึงศิษย์ว่าเป็นเช่นใด” อาจารย์ตอบว่า “เจ้าเป็นภาชนะ” “ภาชนะอะไร” “ภาชนะหยกในพิธิ บวงสรวง” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 181)

เล่มที่ 11 บทที่ 15

1 จื่อกั๋งถามว่า “ระหว่างชื่อกับชื่อนั้นใครเป็นปราชญ์กว่ากัน” อาจารย์

ตอบว่า “ชื่อไปไกลเกิน ส่วนชื่อยังไปไม่ถึง”

2 จื่อกั๋งกล่าวต่อไปว่า “ถ้าเช่นนั้นแปลว่า ชื่อเหนือกว่าใช่ไหม”

3 อาจารย์ตอบว่า “การไปไกลเกินก็เป็นความพลาดเท่า ๆ กับการไปไกลไม่พอ” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 232)

ในเล่มที่ 2 บทที่ 13 นั้น จื่อกั๋งแสดงลักษณะของการเรียนรู้ระบบความคิดของขงจื้อในลักษณะเดียวกับกรณีจื่อจิ้งในเล่มที่ 15 บทที่ 5 แต่จื่อกั๋งก็มีนิสัยที่ชอบประเมินผู้คน ดังในเล่มที่ 5 บทที่ 3 ที่จื่อกั๋งถามขงจื้อว่าตนเองได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปได้เช่นไรแล้วในความคิดของขงจื้อ (ในที่นี้อาจเทียบเคียงได้ว่าจื่อกั๋งถามว่าตนเรียนรู้และพัฒนาตนเองตามระบบคิดของขงจื้อได้ในระดับใดแล้ว) คำตอบของขงจื้อก็ช่วยประเมินจื่อกั๋งตามที่จื่อกั๋งต้องการ (ขงจื้อนั่นเองที่เป็นมาตรวัดคุณค่าของจื่อกั๋งในระบบคุณค่าของขงจื้อที่ดีที่สุด) กระทั่งในเล่มที่ 11 บทที่ 15 ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกันแต่เป็นการขอให้ขงจื้อประเมินคนอื่นในกรณีของจื่อกั๋งจะเห็นความชัดเจนของการยอมรับระบบความคิดของขงจื้อและประเมินสิ่งต่าง ๆ ตามระบบคิดของขงจื้อ

เล่มที่ 14 บทที่ 31

จื่อกั๋งประเมินผู้คน อาจารย์กล่าวว่า “ชื่อ คงมีปัญญาเลิศแล้วกระมัง ส่วนเราไม่มีเวลาว่างมากพอ” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 266)

ในเล่มที่ 14 บทที่ 31 ของจื่อตำหานี้จื่อกั๊ง ที่ชอบประเมินผู้คนมากเกินไป เพราะในการ ประเมินผู้คนจำเป็นต้องมีสติปัญญาเป็นเลิศ และแม้จะมีสติปัญญาเป็นเลิศแล้วก็ตาม ก็ยังมี สิ่งอื่น ๆ ที่มีความสำคัญเร่งด่วนมากกว่าให้ทำ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 358) เราจะเห็นว่า ข้อตำหานี้แตกต่างจากเหยียนหุยที่เรียนรู้ ได้อย่างดีและนำไปปฏิบัติจนคำสอนงอกเงย หากพิจารณาว่าจื่อกั๊งยังไม่มีความรู้เป็น เลิศแสดงว่า จื่อกั๊งยังจำเป็นต้องเรียนรู้อีก หรือ หากพิจารณาว่าจื่อกั๊งได้เรียนรู้จนมีความรู้เป็นเลิศแล้วก็ยังมีได้นำไปปฏิบัติ เพราะมีแต่ ประเมินผู้คน

เล่มที่ 1 บทที่ 15

1 จื่อกั๊งถามว่า “อาจารย์มีความเห็น อย่างไรกับคนจนที่ไม่ยกยอปอปั้น และคนมั่งมีที่ไม่หยิ่งจองหอง” อาจารย์ตอบว่า “ก็ดีอยู่ แต่ก็ยังสู้ คนจนที่แช่มชื่นและคนมั่งมีที่รักหลี หาได้ไม่”

2 จื่อกั๊งกล่าวว่า “ใน คัมภีร์กวีนิพนธ์ มีกล่าวไว้ว่า ‘ตั้งตัดและตั้งแต่ง ตั้ง สลักและขัดเงา’ มีความหมายเดียวกับที่อาจารย์เพิ่งกล่าวไปกระมัง”

3 อาจารย์กล่าวว่า “ซื่อเอ๋ย เราเริ่ม ค่อยเรื่อง คัมภีร์กวีนิพนธ์ กับเจ้าได้ แล้ว เราเริ่มพูดเรื่องที่ผ่านมา เจ้าก็ รู้เรื่องที่กำลังจะมา” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 158)

เล่มที่ 5 บทที่ 11

จื่อกั๊งกล่าวว่า “ศิษย์ไม่ยอมให้ผู้อื่น ทำสิ่งใดต่อศิษย์ ศิษย์ก็อยากไม่ทำ สิ่งนั้นต่อผู้อื่นเช่นกัน” อาจารย์กล่าว

ว่า “ซื่อ นี่ไม่ใช่จุดที่เจ้าไปถึงได้” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 183)

เล่มที่ 3 บทที่ 17

1 จื่อกั๊งอยากให้เล็กพิริบชูชายัญแกะ ในวันสารท

2 อาจารย์กล่าวว่า “ซื่อ เจ้ารักแกะ เรารักหลี” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 170)

ในขณะที่จื่อกั๊งมีจุดต่อที่แตกต่างจาก เหยียนหุย จื่อกั๊งก็มีจุดเด่นที่แตกต่างจาก เหยียนหุยเช่นกัน กล่าวคือการทำที่ การตอบโต้บทสนทนากับขงจื่อเป็นอย่างดี กระทั่งถูกชมจากขงจื่อในเล่มที่ 1 บทที่ 15 ว่า จื่อกั๊งปรับเปลี่ยนเอาความหมายใน คัมภีร์ กวีนิพนธ์ ซึ่งเป็นความรู้เก่ามาอธิบาย ปรากฏการณ์ร่วมสมัยที่เกิดขึ้นได้ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2538: 14) การอ้างอิงความหมาย “ข้ามบท” (intertextuality) เช่นนี้สะท้อนความ สามารถรู้ในสิ่งที่ขงจื่อยังไม่ได้พูดแต่เป็นไป ตามระบบคิดของขงจื่อ และการปรับเปลี่ยน ของจื่อกั๊งก็ยิ่งส่งผลในอีกแง่หนึ่งในเล่มที่ 5 บทที่ 11 ที่จื่อกั๊งปรับเปลี่ยนคำอธิบาย ชู จันมี เนื้อหาที่สื่อความหมายเปลี่ยนไปจากเดิม กระทั่งถูกขงจื่อตำหนิว่าน้อยความหมายที่แฝง อยู่ในการปรับเปลี่ยนของจื่อกั๊งไม่ใช่น้อยความ หมาย ที่ตนหมายความถึง¹³ ในที่นี้การตอบโต้

¹³ ในหลุนอี่ว เล่มที่ 15 บทที่ 23 ของจื่ออธิบายความ หมายของ ชู ต่อจื่อกั๊งว่า “สิ่งใดตนไม่ปรารถนา สิ่งนั้นอย่าทำกับผู้อื่น” ซึ่ง วิสิทธิ์ ตออำนาจ ได้ วิเคราะห์ไว้ว่า ชู แบบของจื่อกั๊งมีนัยถึงการ ต่างตอบแทน เพราะเมื่อเข้าใจ ชู ในลักษณะนี้ แล้วจะทำให้เลือกได้ว่าถ้าไม่ต้องการให้ใครทำ

บทสนทนาของจื่อกั๋งยังครอบคลุมถึงกรณีเล่มที่ 3 บทที่ 17 ที่จื่อกั๋งเรียกร้องให้ยกเลิกพิธีบูชาขงจื้อและในวันสารทอันเป็นการต่อรอง หลี่เนื่องมาจากความเมตตาต่อสัตว์ แต่ในบทนี้ขงจื้อได้ตอบโต้อย่างชัดเจนว่าในระบบคิดของตนนั้น หลี่ มีค่ามากกว่าแคะในบริบทนี้ เพราะขงจื้อเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์มีความสำคัญมากกว่า (สุวรรณา สถาอานันท์ 2538: 19) ซึ่งแสดงถึงการโต้ตอบ ปรับเปลี่ยน และต่อรองที่เพิ่มเติมขึ้นมาจากความเจียมจั้นในการยอมรับระบบความคิดเดิมจากขงจื้อแต่เพียงอย่างเดียว เช่นในกรณีของเหยียนหุย

ในขณะที่เหยียนหุยเป็นลูกศิษย์ผู้เข้าใจลึกซึ้งความเป็นบุคคลในอุดมคติของขงจื้อมากกว่า จื่อกั๋งก็มีข้อดีข้อด้อยที่แตกต่างไปจากเหยียนหุย จากท่าทีตอบสนองของขงจื้อทำให้เห็นว่าในระหว่างศิษย์สองผู้นี้ การตอบโต้ซึ่งขาดไปในกรณีของเหยียนหุยทำให้ขาดการปฏิสัมพันธ์เชิงความคิดผ่านบทสนทนา และการตอบโต้ในลักษณะของการปรับเปลี่ยน ในอีกด้านหนึ่งการต่อรองของจื่อกั๋งก็ทำให้คุณค่าบางอย่างถูกละเมิด การขาดและการละเมิดในสองกรณีนี้ดูจะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับขงจื้อในแง่คำสอนที่เป็นระบบคิด ขณะที่ในแง่มุมมองของการกระทำแล้ว การประเมินสิ่งต่าง ๆ อย่างเกินพอดีของจื่อกั๋งเป็นสิ่งที่ขงจื้อวิพากษ์วิจารณ์เมื่อเทียบกับการรับฟังมาแล้วปฏิบัติอย่างเช่นในกรณีของเหยียนหุยที่เป็นพฤติกรรมอันน่าพึงพอใจ จากท่าทีการตอบสนองของขงจื้อในกรณีของลูกศิษย์ทั้งสองข้างต้นทำให้เห็นท่าทีตอบสนองในเชิงยอมรับและไม่ยอมรับของขงจื้อต่อลูกศิษย์ทั้งสองคน และจากบทของจื่อกั๋งที่แสดงให้เห็นท่าทีการต่อรองของจื่อกั๋งในบทสนทนาที่ขงจื้อมีท่าทีไม่ยอมรับแล้ว

สามารถกล่าวได้ว่าจื่อกั๋งกำลังต่อรอง เพื่อยืนยันคุณค่าบนเนื้อหาระหว่างความเมตตาต่อสัตว์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในพิธีกรรม ในมุมมองของการต่อรองเพื่อยืนยันคุณค่านี้สามารถวิเคราะห์ต่อเนื่องไปถึงศิษย์อีกผู้หนึ่งซึ่งมีบุคลิกตรงไปตรงมา ไม่ซับซ้อน (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 6)

จื่อลู

เล่มที่ 5 บทที่ 6

อาจารย์กล่าวว่า “เมื่อเต๋าไร้ประสิทธิผล เราจะลงเรือท่องทะเลกว้าง คนที่จะตามเราไปคือโหยวกระมัง” จื่อลูได้ยินรู้สึกลึกซึ้งมาก อาจารย์กล่าวว่า “โหยว รักความกล้าหาญมากกว่าเรา แต่ไม่ใช่เหตุผลแยกแยะเรื่องราวต่าง ๆ” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 182)

ในเล่มที่ 5 บทที่ 6 ขงจื้อกล่าวถึงผู้ที่จะร่วมเดินทางเมื่อ “ทำนองธรรมไร้ประสิทธิผล” ซึ่งเป็นผลจากความล้มเหลวในความพยายามฟื้นฟูสภาวะสังคมของขงจื้อ หากเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นจริงจะไม่น่าใช้วาระที่น่ายินดี หากแต่เป็นความสิ้นหวังอย่างยิ่งของขงจื้อในความ

สิ่งนั้นด้วยจึงจะอยากไม่ทำสิ่งนั้นต่อคนผู้นั้น ในขณะที่ ชู ในแบบขงจื้อ มีนัยเพียงว่าถ้าตนไม่ปรารถนาสิ่งใด ตนต้องไม่ทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น แต่กระนั้นก็ยังไม้อาจตัดสินชัดเจนว่าจื่อกั๋งเข้าใจผิดหรือตั้งใจปรับเปลี่ยนนัยความหมายของ ชู ตามความพึงพอใจ หรือตามความเข้าใจของตนเอง จึงทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่าจื่อกั๋งจึงใจต่อรองคุณค่าในเนื้อหาเรื่องชูหรือไม่

พยายามเปลี่ยนแปลงโลก (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 77) แต่กระนั้นในเบื้องต้น คำกล่าวถึงผู้ร่วมเดินทาง ในสถานการณ์ที่สิ้นหวัง เช่นนั้นย่อมมีนัยถึงความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างขงจื้อ และจื่อลู แต่เมื่อจื่อลูรู้สึกยินดีไปกับคำกล่าวเช่นนั้นของขงจื้อ ขงจื้อกลับตำหนิจื่อลูว่ารักความกล้าหาญมากกว่าตน แต่ไม่ใช่เหตุผลแยกแยะ

คำตอบของขงจื้อแสดงให้เห็นถึงอีกแง่มุมหนึ่งของเหตุผลในการดีใจของจื่อลู นอกจากการให้ความสนิทชิดเชื้อจากผู้เป็นอาจารย์ คือความรักในความกล้าหาญของจื่อลูเองที่มาพร้อม ๆ กับโอกาสในการได้ผจญภัยในการเดินทาง (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 77) ซึ่งในบทนี้ขงจื้อเลือกที่จะตำหนิความยินดีของจื่อลูไปในทำนองดังกล่าว อันเป็นการไม่ยอมรับคุณค่าบางประการที่จื่อลูแสดงออกมาผ่านความยินดีนั้นว่ามีมากเกินไป

เล่มที่ 7 บทที่ 10

1 อาจารย์กล่าวกับเหียนหยวนว่า “เมื่ออยู่ในตำแหน่งก็ทำตามหน้าที่ เมื่อพ้นจากตำแหน่งก็เก็บตัว มีแต่เจ้ากับเราที่ทำได้เช่นนี้”

2 จื่อลูกล่าวว่า “หากอาจารย์ต้องนำทัพทั้งสาม อาจารย์จะให้ใครช่วย”

3 อาจารย์กล่าวว่า “เราจะไม่เอาคนที่จู่โจมเสียร้ายโดยไม่มีอาวุธ หรือคนที่ข้ามแม่น้ำโดยไม่ใช้เรือแพ หรือคนที่พร้อมจะตายโดยไม่เสียตายชีวิต คนที่ช่วยงานเราต้องเป็นคนที่กระทำการต่าง ๆ ด้วยความระมัดระวัง ปรับแผนการทำงานได้ตามความเหมาะสม และทำตามแผนงานที่วางไว้จน

สัมฤทธิ์ผลได้” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 198)

เล่มที่ 9 บทที่ 26

1 อาจารย์กล่าวว่า “ผู้ที่ใส่เสื้อผ้าเนื้อหยาบซอมซ่อ ยืนเคียงข้างคนใส่เสื้อขนสัตว์ได้แต่ไม่อับอาย มีแต่โหยวเท่านั้นกระมัง”

2 “ไม่คิดร้าย ไม่ขอ มีอะไรไม่ดีหรือ”

3 จื่อลูท้วงคำถามว่า (ชมตนเองจาก คัมภีร์กวีนิพนธ์) นี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า อาจารย์กล่าวว่า “วิถีเช่นนี้ไม่ได้มีค่าสูงส่งขนาดนั้น” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 219)

ในทำนองเดียวกัน เล่มที่ 7 บทที่ 10 ในขณะที่ขงจื้อกำลังกล่าวชมเหียนหยวนว่ามีความคล้ายกับตน จื่อลูกลับถามเพื่อหวังจะได้รับการยอมรับจากขงจื้อในกรณีหากเกิดสงครามอันจะเป็นโอกาสที่จะแสดงถึงความกล้าหาญของผู้ที่ขงจื้อจะเลือกไปช่วย หากขงจื้อเลือกให้จื่อลูไปช่วยในการนำทัพ นั้นหมายถึงขงจื้อยอมรับความกล้าหาญของจื่อลู แต่กระนั้นคำตอบของขงจื้อกลับกล่าวถึงความไม่พอดีของการปฏิบัติงาน การกระทำที่ไม่ระมัดระวัง และความเกินเลย ในตัวอย่างเหล่านี้ล้วนสื่อถึงความกล้าหาญในสถานการณ์ที่ไม่เป็นที่ยอมรับบนความพยายามของจื่อลูที่จะยืนยันความกล้าหาญของตน ในทางกลับกัน ในเล่มที่ 9 บทที่ 26 เมื่อจื่อลูได้รับคำชมของขงจื้อแล้วกล่าวย้ำคำถามจาก คัมภีร์กวีนิพนธ์ ที่ยืนยันความดีงามจากคำชมของขงจื้อซ้ำแล้วซ้ำเล่า (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 342) การยอมรับของขงจื้อในบทนี้เป็นการประเมินจื่อลู

ว่ามีคุณค่าบางประการในระบบคิดของขงจื้อ กระทั่งจื่อลู่ นำการประเมินนั้นมากล่าวชมตนเอง และในที่สุดขงจื้อก็ไม่ยอมรับการยืนยันความดีงามในลักษณะที่จื่อลู่กำลังกล่าวชมตนเองในแง่ เนื้อหาว่าวิถีที่จื่อลู่กำลังกล่าวชมตนเองนั้น ไม่ได้มีค่าสูงส่งเท่าที่จื่อลู่กล่าว การไม่ยอมรับดังกล่าวเป็นการแสดงว่าคุณค่าที่จื่อลู่กำลังยืนยัน นั้นก็ยังมีได้เป็นคุณค่าในระบบความคิดของ ขงจื้อที่สมบูรณ์

จากบทที่ได้ยกมาจะเห็นถึงความพยายามของจื่อลู่ที่จะยืนยันคุณค่าของตนในลักษณะที่ไม่สมบูรณ์ซึ่งจื่อลู่ยอมรับบางส่วนจากคำสอนของขงจื้อมาเป็นของตนซึ่งแสดงให้เห็นผ่านท่าทีไม่ยอมรับของขงจื้อที่มีเนื้อความกล่าวถึงความเกินพอดีของคุณค่าที่จื่อลู่ยืนยัน การไม่ยอมรับการยืนยันคุณค่าที่เกินพอดีเหล่านี้ แม้จะไม่ได้เป็นการตอบสนองที่เกิดขึ้นจากการต่อรองโดยตรงไปตรงมาของจื่อลู่ แต่ก็เป็นการพยายามที่จะต่อรองให้ขงจื้อยอมรับคุณค่าเหล่านั้นของตนอยู่ในที่ ความพยายามนี้เป็นความพยายามที่จะอธิบายตนเองของจื่อลู่ผ่านมาตรวัดในระบบคิดของขงจื้อ (ผู้ที่ประเมินระบบคิดนี้ได้ดีที่สุดในขงจื้อ) ว่าตนมีคุณค่าเหล่านั้นในระบบคิดของขงจื้อเมื่อขงจื้อยอมรับในเบื้องต้น หากแต่การบอกว่าตนมีคุณค่าเหล่านั้นจากระบบคิดของขงจื้อของจื่อลู่เป็นการต่อรองคุณค่าในระบบคิดของขงจื้อที่ไม่สำเร็จ เนื่องจากขงจื้อไม่ยอมรับในตอนท้าย

บทวิเคราะห์ *ใจหว่า*

เล่มที่ 11 บทที่ 2

1 อาจารย์กล่าวว่า “ในบรรดาศิษย์ที่อยู่กับเราที่เมืองเฉิน และเมืองไซ่ ตอนนี้ไม่มีใครสักคนมาถึงประตูเรา”

2 ผู้ปฏิบัติคุณธรรม ได้แก่ เหียนยวน หมินจื่อเซี่ยน หฺร่านปู้หนิว จังกง ผู้ใช้ภาษาเป็นเลิศ ได้แก่ ใจหว่าและจื่อกั๋ง ผู้สามารถด้านบริหาร ได้แก่ หฺร่านโหยว และจื่อลู่ ผู้เป็นเลิศทางวรรณกรรม ได้แก่ จื่อโหยวและจื่อเซี่ย” (สุวรรณงา สถาอานันท์ 2551: 229)

เล่มที่ 5 บทที่ 9

1 ใจหว่านอนตอนกลางวัน อาจารย์กล่าวว่า “ไม่ผู้ไม่อาจแกะสลักได้ กำแพงดินสกรปรกไม่อาจตกแต่งให้งามได้ นี่คือนิว มีประโยชน์อันใดที่จะขัดเกลาเขาอีกเล่า”

2 อาจารย์กล่าวว่า “แต่เดิมเราเคยฟังคำพูดของคน แล้วเชื่อพฤติกรรมของเขา แต่บัดนี้เราฟังคำพูดของคน แล้วต้องคอยตรวจสอบการกระทำของเขา ก็จากอิ้วนี้แหละที่ทำให้เปลี่ยนเช่นนี้” (สุวรรณงา สถาอานันท์ 2551: 183)

การจัดประเภทลูกศิษย์ของขงจื้อในเล่มที่ 11 บทที่ 2 บ่งชี้ชัดว่าขงจื้อประเมินว่า ใจหว่าเป็นผู้ที่สามารถใช้ภาษาได้เป็นเลิศ ความสามารถดังกล่าวนี้เมื่อพิจารณาพร้อมกับเล่มที่ 5 บทที่ 9 แล้วจะพบว่าสองบทดังกล่าว คล้ายจะมีความขัดแย้งกัน หากประเมินว่าการที่จะสามารถเป็นเลิศได้ในด้านการใช้ภาษานั้น จำเป็นจะต้องมีสติปัญญาที่ดี แต่กระนั้นใจหว่าก็เป็นหนึ่งในสี่กรณีที่ขงจื้อสิ้นหวังที่จะสั่งสอน ความขัดแย้งดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับ และการไม่ยอมรับใจหว่าของ

ขงจื้อในทั้งสองบทข้างต้น จึงต้องมาพิจารณา เล่มที่ 5 บทที่ 9 อย่างละเอียด

ในเล่มที่ 5 บทที่ 9 ขงจื้อมีท่าทีไม่ยอมรับพฤติกรรมของใจห่อ และกล่าวว่าใจห่อไม่อาจขัดเกลาได้ กระทั่งทำให้ขงจื้อต้องเปลี่ยนทัศนคติในเรื่องความสอดคล้องกันระหว่างคำพูดและพฤติกรรม แต่เดิมขงจื้อฟังคำพูดแล้วเชื่อพฤติกรรมของคนผู้นั้น แต่ใจห่อทำให้ขงจื้อต้องตรวจสอบ การกระทำของคนภายหลังได้ฟังคำพูดของคนนั้น องค์ประกอบที่เห็นได้ชัดในทัศนคติทั้งสองแบบของขงจื้อคือ คำพูด และการกระทำ น่าสังเกตว่าการที่ขงจื้อฟังคำพูดของใจห่อแล้วสามารถเชื่อพฤติกรรมของเขาได้นั้นแสดงให้เห็นว่าขงจื้อประเมินว่าใจห่อมีความเข้าใจในสิ่งที่ตนสอน หรือ “พูดจารู้เรื่อง” จนเชื่อว่าพฤติกรรมของใจห่อจะเป็นไปตามนั้น แต่ใจห่อกลับมิได้มีพฤติกรรมเช่นนั้นและจำเป็นต้องตรวจสอบว่าพฤติกรรมเป็นไปตามคำพูดหรือไม่ จึงทำให้ขงจื้อจำต้องเปลี่ยนทัศนคติของตน จนในที่สุดต้องประเมินว่าใจห่อไม่มีประโยชน์อะไรที่จะขัดเกลา ความขัดแย้งที่คล้ายจะเกิดขึ้นในกรณีนี้จึงหายไปหากพิจารณาว่าขงจื้อยอมรับในสติปัญญาของใจห่อ แต่ไม่ยอมรับในพฤติกรรมของเขา

เล่มที่ 3 บทที่ 21

1 ไอกงถามใจห่อเกี่ยวกับหลักการจัดตั้งศาลเสื่อเมือง ใจห่อตอบว่า “องค์อธิปัตย์แห่งราชวงศ์เซี่ยใช้ไม้สนเข็ม ชาวอินปลูกต้นสนแผง ชาวโจวปลูกต้นเกาลัด ทั้งนี้ว่ากันว่า เพื่อให้ปวงประชารักรักรำ”

2 อาจารย์ไต้ยินตั้งนั้นกล่าวว่า “ป่วยการอภิปรายถึงสิ่งซึ่งได้ตัดสินไปแล้ว ป่วยการวิพากษ์สิ่งซึ่งได้ลงมือดำเนินการไปแล้ว ป่วยการตำหนิสิ่งซึ่งผ่านพ้นไปแล้ว” (สุวรรณสาธนา สภาอาณันท์ 2551: 171)

เล่มที่ 6 บทที่ 24

ใจห่อถามว่า “ถ้ามีคนมาบอกบุคคลผู้มึนมนุษย์ธรรมว่า ‘มึนมนุษย์ธรรมอยู่ในบ่อ’ เขาจะตามลงไปใช่ไหม” อาจารย์ถามว่า “ทำไมเขาจะทำเช่นนั้นเล่า วิญญาณอาจถูกชักจูงให้เขวได้ แต่ไม่มีใครทำให้เขาดิตกับได้ เขาอาจถูกหลอกได้ แต่ไม่มีใครตรานหน้าว่าโง่ได้” (สุวรรณสาธนา สภาอาณันท์ 2551: 194)

ในเล่มที่ 3 บทที่ 21 ไอกงถามใจห่อเกี่ยวกับหลักการตั้งศาลเสื่อเมือง และได้รับคำตอบจากใจห่อในลักษณะที่มีกรกล่าววิพากษ์วิจารณ์การปลูกต้นเกาลัดของราชวงศ์โจวที่ปลูกต้นเกาลัดเพื่อให้ปวงประชากรงขาม กระทั่งถูกขงจื้อวิจารณ์ไปในทางลบว่าไม่ควรที่จะซุดคู้ยเรื่องราวที่ผ่านไปแล้วมาพูดถึง การตอบของใจห่อที่วิพากษ์ราชวงศ์โจวซึ่งเลือกใช้ไม้ที่มีนามไม่เหมาะสมเนื่องจากพ้องกับการทำให้ประชานครั้นคร้าม (สุวรรณสาธนา สภาอาณันท์ 2551: 320) เป็นการวิพากษ์ไปที่ความผิดพลาดของราชวงศ์โจว ในขณะที่ราชวงศ์โจวเป็นราชวงศ์ที่ขงจื้อแสดงจุดยืนว่ายึดขนบจารีตไว้เป็นมาตรฐาน (สุวรรณสาธนา สภาอาณันท์ 2551: 26) การวิพากษ์ของใจห่อจึงมุ่งตรงไปยังขนบจารีตของ

ราชวงศ์ที่มีความสำคัญยิ่งต่อระบบปรัชญาของจื่อ แม้ว่าเหตุผลของขงจื่อในการต่อว่า 'ใจหว่าจะไม่ชัดเจนนัก แต่ก็เห็นได้ชัดว่าขงจื่อไม่ยอมรับคำตอบที่ใจหว่าตอบไอกง

ในเล่มที่ 6 บทที่ 24 คำถามของใจหว่าเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับมโนทัศน์สำคัญในระบบปรัชญาของจื่อ มโนทัศน์นั้นคือมนุษยธรรม ใจหว่าถามขงจื่อว่าหากมีคนมาบอกผู้ที่มีมนุษยธรรมว่ามีมนุษยธรรมอยู่ในบ่อ ผู้ที่มีมนุษยธรรมนั้นจะตามลงไปหรือไม่ แต่เห็นได้ชัดว่าขงจื่อเลือกที่จะไม่ตอบ คำถามนี้อย่างตรงไปตรงมา และตอบกลับคำถามนี้ด้วยคำถามย้อนกลับไปที่กระทั่งเปลี่ยนประเด็นโดยการเปลี่ยนประธานจากผู้ที่มีมนุษยธรรมเป็นวิญญูชนแทน เพื่อตอบกลับว่าวิญญูชนอาจถูกหลอกได้ แต่ก็มีวิจารณญาณ และจะไม่หลงกลตามมนุษยธรรมจนตกลงไปในบ่อน้ำ (สุวรรณ สภาอานันท์ 2551: 328) ในแง่นี้การเปลี่ยนประเด็นของขงจื่อและตอบกลับด้วยการกล่าวว่าวิญญูชน (ซึ่งในที่นี้เป็นการแทนตนเองด้วยเพราะขงจื่อก็เป็นวิญญูชน) อาจถูกทำให้ไขว้เขว แต่ไม่มีใครทำให้ติดกับ หรืออาจถูกหลอก แต่ไม่มีใครตราหน้าว่าโง่ได้ซึ่งเป็นการตอกกลับและสะท้อนถึงการหลอกถามของใจหว่าซึ่งขงจื่อไม่หลงกล

เล่มที่ 17 บทที่ 21

1 ใจหว่าถามว่า “การไว้ทุกข์สามปีนั้น ไม่นานเกินไปหรือ”

2 “วิญญูชนไม่ถือหลี่สามปี หลี่ย่อมเสื่อม ไม่ฝึกดนตรีสามปี ดนตรีย่อมเสียหาย”

3 “ข้าวเก่าก็หมดไป ข้าวใหม่ก็ออกมาแล้ว ไม้ที่ใช้สืตไฟก็เปลี่ยนปีเดียวกันนานพอแล้ว”

4 อาจารย์กล่าวว่า “(เมื่อหนึ่งปีผ่านไป) เจ้ากินข้าวดี ๆ สวมใส่อาภรณ์งามได้อย่างสบายใจหรือ” ใจหว่ากล่าวว่า “สบายใจ”

5 “หากเจ้าสบายใจ ก็จงทำเถิด แต่ว่าวิญญูชนเมื่อกำลังไว้ทุกข์ กินก็ไม่อร่อย ฟังดนตรีก็ไม่ไพเราะ แม้จะหนึ่งจะนอนก็ไม่สบายใจ ดังนั้นจึงไม่ทำบัดนี้เจ้าสบายใจก็จงทำเถิด”

6 ใจหว่าออกไปแล้ว อาจารย์กล่าวว่า “ใจหว่าไร้มนุษยธรรม เด็กเกิดมาจนสามขวบปี จึงห่างจากอ้อมอกของบิดามารดา การไว้ทุกข์สามปีเป็นการไว้ทุกข์ที่ปฏิบัติกันทั่วแผ่นดิน ใจหว่าได้ความรักสามปีจากบิดามารดาหรือไม่” (สุวรรณ สภาอานันท์ 2551: 292)

ในบทนี้ใจหว่าเลือกที่จะใช้เหตุผลเกี่ยวกับดนตรี และการปฏิบัติหลี่ในการต่อรองการไว้ทุกข์ให้สั้นลงจากสามปีเหลือปีเดียว¹⁴ (Waley 2000: 203) ดูเผิน ๆ ขงจื่ออาจมีเหตุผลจะยอมรับ เนื่องจากวิญญูชนต้องมีความหวังใยเรื่องการปฏิบัติ และระมัดระวังมิให้เกิด ความเสื่อมของ หลี่ อีกทั้งต้องมีความรักดนตรี ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นมโนทัศน์หลักในระบบคิดของขงจื่อ และมีความรักในดนตรี ซึ่งหากขงจื่อปฏิเสธด้วยเหตุผลในเรื่องวิญญูชนว่า การไว้ทุกข์สามปีนั้นไม่นานเกินไปแล้ว จะกลายเป็นว่าวิญญูชนไม่จำเป็นต้องหวังใยใน

¹⁴ อาร์เธอร์ แวลีย์ ให้ข้อมูลว่าการไว้ทุกข์ให้พ่อแม่ นั้นส่งผลให้ต้องพักกิจกรรมที่เคยทำตามปกติทั้งหมด

เรื่องการปฏิบัติ และความเสื่อมของหลี่ และหากตอบว่าการไว้ทุกข์สามปีนั้นนานเกินไปก็จะกลายเป็นว่าวิญญาณไม่ต้องปฏิบัติการไว้ทุกข์เป็นเวลาสามปี ซึ่งจะเห็นว่าขงจื้อเสี่ยงการตอบด้วยประเด็นเรื่องวิญญาณขึ้นมาถามใจหว่านในเรื่องความรู้สึกแทน

จากข้อสรุปในสองบทแรกที่สรุปว่าขงจื้อยอมรับสติปัญญาของใจหว่าน แต่ไม่ยอมรับการกระทำ และบทอื่นที่กล่าวถึงใจหว่านหรือมีใจหว่านเป็นผู้ร่วมสนทนาแล้ว จะพบว่าใจหว่านเป็นผู้มีความซับซ้อนทางความคิด และรู้จักระบบความคิดของขงจื้อเป็นอย่างดี ใจหว่านมีความรู้ในระบบคิดของขงจื้อดีมากพอที่จะตั้งคำถามหลอกลวงให้ขงจื้อจำเป็นต้องตอบ โดยการถามกลับ (ซึ่งกรณีนี้แตกต่างจากกรณีของจื่อกั๋ง และจื่อลู่ ที่ขงจื้อแสดงการไม่ยอมรับออกมาโดยตรงด้วยเหตุผลที่อยู่ในระบบปรัชญาของตน) และสรรหาเหตุผลที่ขงจื้อจำเป็นต้องยอมรับเพื่อรักษาความคงเส้นคงวาในระบบปรัชญาของตนไว้ในการต่อรองการไว้ทุกข์¹⁵ (สุวรรณ สถาอาพันธ์ 2551: 108) การ “รู้ความ” ของใจหว่านนี้ หากพิจารณาร่วมกับการที่ขงจื้อไม่ยอมรับในพฤติกรรมของใจหว่าน (ในเรื่องการนอนกลางวัน) และการขุดหลุมพรางทางวาทะในคำถามต่อขงจื้อผู้เป็นอาจารย์ และการจงใจใช้เหตุผลที่บีบบังคับให้ขงจื้อต้องตอบเพื่อให้ได้ผลที่ตนต้องการต่อรองได้ สะท้อนให้เห็นว่าใจหว่านที่ “รู้ความ” นั้นเองที่รู้แต่ไม่ยอมทำ และจงใจทำตามที่ตนต้องการพฤติกรรมที่ปรับแปร หรือพยายามปรับแปรออกจากระบบปรัชญาของขงจื้อมีตัวอย่างอยู่มากมายใน คัมภีร์หลุนอี่ว แต่กรณีของใจหว่านในการต่อรองการไว้ทุกข์เป็นเพียงกรณีเดียวที่ต่อรองได้สำเร็จ (ขงจื้อยอมรับ)

ทั้งที่เนื้อหาของการต่อรองเป็นมโนทัศน์สำคัญในระบบปรัชญาขงจื้อ จึงจะวิเคราะห์หันทน์โดยละเอียดต่อเนื่องจากที่ได้วิเคราะห์ไปแล้ว

เหตุผลที่ขงจื้อจำเป็นต้องยอมรับในเหตุผลของใจหว่านคือเหตุผลที่บังคับให้ขงจื้อต้องรักษาความคงเส้นคงวาของระบบปรัชญาของตนไว้จากคำถามเรื่องความรู้สึก¹⁶ ใจหว่านรู้สึกสบายใจเมื่อห้วงเวลาการไว้ทุกข์ที่ตนต่อรองคือหนึ่งปีได้ผ่านพ้นไป ขงจื้อจึงต้องยอมรับการต่อรองของใจหว่าน แต่กระนั้นก็ยังคงรักษาจุดยืนของตนไว้ด้วยการกล่าวถึงวิญญาณอันเป็นบุคคลในอุดมคติในระบบคิดของตน ด้วยลักษณะคำตอบที่ไม่ได้เป็นการปฏิเสธโดยตรงว่าใจหว่านไม่ใช่วิญญาณ¹⁷ โดยขงจื้อกล่าวว่าในขณะที่กำลังไว้ทุกข์ วิญญาณ

¹⁵ “ขงจื้อกล่าวว่า “เป็นมนุษย์แต่ไร้มนุษยธรรม จะมีอะไรเกี่ยวข้องกับหลี่ได้เล่า เป็นมนุษย์แต่ไร้มนุษยธรรม จะมีอะไรเกี่ยวข้องกับดนตรีได้เล่า” ในเมื่อใจหว่านรู้สึกสบายใจที่จะทำสิ่งซึ่งไม่พึงสบายใจ ที่จะทำในเวลาไว้ทุกข์ ใจหว่านต้องใช้ความรู้สึกเป็นเกณฑ์ มิใช่การปฏิบัติภายนอกตามชนบประเพณีที่ผู้คนปฏิบัติกันทั่วแผ่นดิน”

¹⁶ สุวรรณ สถาอาพันธ์ ให้ข้อสังเกตว่า กรณีนี้ขงจื้อสามารถเลือกถามใจหว่านด้วยประเด็นอื่นได้ แต่การเลือกถามใจหว่านด้วยประเด็นเรื่องความรู้สึกทำให้ใจหว่านต้องรักษาความคงเส้นคงวาของตนไว้เช่นกันด้วยการตอบว่า “สบายใจ” เพื่อให้สอดคล้องกับคำถามตั้งต้นของตน ทำให้ขงจื้อสามารถรักษาจุดยืนทางศีลธรรมของตนได้ในตอนท้ายด้วย การดำเนินใจหว่านด้วยเหตุผลเรื่องการไร้มนุษยธรรมของใจหว่าน

¹⁷ เนื่องจากเหตุผลในเรื่องความห่วงใยในเรื่องการปฏิบัติ และความเสื่อมของ หลี่ ของวิญญาณ บังคับให้ขงจื้อปฏิเสธด้วยเหตุผลในเรื่องวิญญาณไม่ได้เสียแต่ต้นแล้ว

จะไม่มีความสุขกับการกิน ฟังดนตรี และการนั่งหรือนอน ในที่นี้วิญญาณชนผู้เป็นบุคคลอันเป็นเป้าหมายของการขัดเกลادنเองย่อมมีความสุขสมบูรณ์พร้อมของคุณค่าในระบบปรัชญาของจื่อ แต่ในที่นี้ขงจื่อไม่ได้กล่าวชัดเจนกว่าเมื่อวิญญาณกำลังไว้ทุกข์แล้วไม่ว่าจะทำอะไรก็ไม่สบายใจนั้น “การไว้ทุกข์” ในประโยคนี้คือ “การไว้ทุกข์” ที่มีความหมายถึงระยะเวลาเท่าใดระหว่างระยะเวลาสามปี หรือระยะเวลาหนึ่งปีที่ใจห่อรู้สึกสบายใจแล้วเมื่อครบห้วงเวลาเพราะขงจื่อไม่อาจกล่าวถึงจำนวนเวลาที่ตนคิดว่าเหมาะสมเชื่อมโยงกับวิญญาณได้เนื่องด้วยเงื่อนไขบังคับที่ใจห่อวางไว้ ประโยคนี้จึงคล้ายว่าขงจื่อจงใจพูดเพื่อให้ใจห่อทบทวนว่าแท้จริงแล้วใจห่อรู้สึกสบายใจจริงหรือไม่ ดังนี้แล้ว การกล่าวทิ้งท้ายเมื่อใจห่อออกไปว่าใจห่อไร้มนุษยธรรมจึงเป็นการย้อนแสดงคุณค่าที่ไม่สมบูรณ์ของใจห่อเพื่อรักษาจุดยืนทางศีลธรรมของตนเองไว้ในลักษณะดังกล่าวที่เป็นไปตามความพยายามรักษาความคงเส้นคงวาในระบบปรัชญาของขงจื่อไว้ เพราะในที่สุดขงจื่อก็ไม่สามารถที่จะพูดถึงระยะเวลาที่เหมาะสมสำหรับวิญญาณ เพราะจะทำให้เกิดความไม่คงเส้นคงวาในระบบปรัชญาของตนภายหลังจากที่ต้องยอมให้ใจห่อกระทำเนื่องจากความสอดคล้องกันของการกระทำและความรู้สึกแล้ว ขงจื่อจึงตำหนิใจห่อด้วยเรื่องของความรู้สึกแทนว่า ใจห่อมีความรู้สึกที่ไม่เหมาะสมนั่นคือไม่มีมนุษยธรรม เพราะสบายใจที่จะเลิกไว้ทุกข์ในเวลาหนึ่งปี ซึ่งขงจื่อให้เหตุผลในความสมควรที่จะต้องรู้สึกโศกเศร้าเป็นเวลาสามปีไว้ว่า “...เด็กเกิดมาจนสามขวบปี จึงห่างจากอ้อมอกของบิดามารดา การไว้ทุกข์สามปีเป็นการไว้ทุกข์ที่ปฏิบัติกันทั่ว

แผ่นดิน ใจห่อไ้ได้ความรักสามปีจากบิดามารดาหรือไม่”¹⁸ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 292) ในส่วนตอนแรกของเหตุผลดังกล่าวนี้อ้างอิงอยู่กับความคิดว่าเด็กจำเป็นต้องอยู่ในอ้อมอกพ่อแม่กระทั่งสามขวบปี ตามต่อมาด้วยส่วนตอนที่สองที่กล่าวถึงเวลาสามปีที่ผู้คนที่ทั่วแผ่นดินไว้ทุกข์ ส่วนตอนที่สองนี้เป็น การกล่าวว่าคุณส่วนมากในแผ่นดินได้รับความรักสามปีจากบิดามารดาจึงไว้ทุกข์สามปีตามนั้น และเกิดข้อสงสัยขึ้นในส่วนตอนที่สามที่กล่าวเชิงถามว่าใจห่อไ้ได้ความรักสามปีจากบิดามารดาหรือไม่

เห็นได้ชัดว่าในกรณีใจห่อนี้ขงจื่อยอมรับให้ใจห่อทำตามที่ตนต้องการได้ แต่ขงจื่อก็ไม่ยอมรับว่าใจห่อเป็นคนที่มีความสมบูรณ์ในระบบคิดของตนและแสดงจุดยืนทางศีลธรรมของตนโดยไม่ยอมให้การยินยอมให้ใจห่อกระทำตามต้องการมาบิดเบือนเนื้อหาบนจุดยืนทางศีลธรรมของขงจื่อ จากเหตุผลในเรื่องมนุษยธรรม ด้วยเหตุผลเรื่องความรักสามปีจากบิดามารดา จึงสรุปได้ว่าใจห่อจงใจที่จะกระทำตามใจตนเองในลักษณะที่เบี่ยงเบนไปจากระบบปรัชญาของจื่อด้วยเหตุผลที่เห็นได้ชัดว่ารู้เนื้อหาในระบบปรัชญาของจื่อเป็นอย่างดี ในลักษณะนี้ใจห่อกำลังทำตามใจตนเองด้วยเหตุผลในลักษณะของการ “เล่น” อยู่ในเนื้อหาบบความคิดของขงจื่อผู้เป็นอาจารย์ กล่าวคือใจห่อสมทานคุณธรรมตามระบบคิดของขงจื่ออย่างไม่สมบูรณ์ด้วยความจงใจ การ “เล่น” ในลักษณะนี้ก็ยิ่งแสดงในอีกด้านหนึ่งว่า แม้จะมีความเบี่ยงเบนออกจากระบบปรัชญาของผู้เป็นอาจารย์อย่างไร เหตุผลที่

¹⁸ เล่มที่ 17 บทที่ 21

ใจหว่าใช้ และเนื้อหาที่แม้จะลดทอนไปตาม การทำตามใจตนเองของใจหว่าก็ยังคงอยู่ใน ภายในขอบเขตระบบปรัชญาของขงจื้อผู้เป็น อาจารย์ และการปฏิสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าว ก็เป็นการต่างยืนยันจุดยืนของตนเองของทั้ง ศิษย์และอาจารย์

อัตตาดนัตติในความสัมพันธ์

อัตตาดนัตติของเหล่าศิษย์

จากแนวทางวิเคราะห์ที่ผ่านมามาจะพบว่า ตั้งแต่กรณีของเหยียนหุ่ยเป็นต้นมา จะพบถึง สิ่งที่ขงจื้อไม่ยอมรับในตัวเหล่าศิษย์ทั้งสิ้นไม่มาก ก็น้อย ในกรณีเหยียนหุ่ย สิ่งที่ขงจื้อไม่ยอมรับ ก็คือความเจียมบังนในบางครั้งของเหยียนหุ่ย¹⁹ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 229) ทั้ง ๆ ที่ ขงจื้อให้ความคาดหวังและการยอมรับในตัว เหยียนหุ่ยมากที่สุดในฐานะของผู้ที่จะมาสืบ สานโครงการทางปรัชญาของตน ในที่นี้จะเห็น ได้ถึงเสี้ยวส่วนหนึ่งของคุณค่าบางประการที่ เหยียนหุ่ยไม่อาจมีได้ในฐานะบุคคลในอุดมคติ ของปรัชญาขงจื้อในทัศนะของขงจื้อเอง การ ไม่ยอมรับของขงจื้อในลักษณะนี้จึงเป็นการไม่ ยอมรับว่าเหยียนหุ่ยมีคุณสมบัตินั้น ๆ เช่น เดียวกันกับกรณีของจื่อกั๋งที่มีข้อตำหนิในแง่มุม ของการไม่นำเอาวิชาความรู้และคุณธรรมมา ปฏิบัติเอาแต่ประเมินสิ่งต่าง ๆ ²⁰ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 266) กรณีที่จื่อกั๋งกล่าวถึง คำสอนเรื่อง ชู้²¹ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 183) คลาดเคลื่อน หรือกรณีการต่อรอง หลี่ ที่ ไม่สำเร็จ²² (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 170) การไม่ยอมรับเหล่านี้ของขงจื้อเป็นการแสดง ถึงอัตตาดนัตติของศิษย์ทั้งสองเอง ในขณะที่เดียวกัน ศิษย์เหล่านี้กลับยืนยันคุณค่าที่ไม่สมบูรณ์ เหล่านี้ออกมาในการปฏิสัมพันธ์กับขงจื้อ

การเข้าปฏิสัมพันธ์กับขงจื้อจนกระทั่ง ปรากฏการไม่ยอมรับโดยขงจื้อเหล่านี้นั้นแสดง ให้เห็นถึงการมีอัตตาดนัตติของคู่สนทนาทั้งสอง อย่างชัดเจนที่สุดในบทสนทนาในขณะที่ขงจื้อ ปฏิเสธคุณค่าเหล่านั้นที่ทั้งคู่ยืนยันต่อขงจื้อและ การไม่ยอมรับของขงจื้อซึ่งแสดงถึงอัตตาดนัตติ ในลักษณะดังกล่าวยิ่งชัดเจนขึ้นในกรณีของ จื่อลู่ที่พยายามยืนยันความกล้าหาญเพื่อต่อรอง ว่าตนมีคุณค่าในระบบปรัชญาขงจื้อด้วยความ กล้าหาญอันเกินพอดีของตนอยู่บ่อยครั้ง²³ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 182, 198, 219) ความพยายามต่อรองคุณค่าในระบบปรัชญา ขงจื้อซึ่งถูกขงจื้อไม่ยอมรับและแสดงให้เห็นถึง ช่วงเวลาที่อัตตาดนัตติของจื่อลู่ชัดเจนที่สุดในบท สนทนานั้น การไม่ยอมรับนั้นแสดงให้เห็นเช่น กันว่าอัตตาดนัตติของจื่อลู่มิได้เพียงปรากฏขณะ เมื่อขงจื้อไม่ยอมรับการต่อรองคุณค่าของจื่อลู่ เท่านั้นหาก แต่มีอยู่เสียแต่ต้นในการยึดถือ คุณธรรมเรื่องความกล้าหาญจนเกินพอดีของ จื่อลู่เองตั้งแต่ต้น ซึ่งทำให้เกิดการเริ่มยืนยัน การต่อรองคุณค่านั้นต่อขงจื้อ

อัตตาดนัตติที่เกิดขึ้นจากท่าที การไม่ ยอมรับโดยขงจื้อในหมู่มุ่ศิษย์นั้นชัดเจนที่สุดใน กรณีของใจหว่าเมื่อพิจารณาตามแนวทาง วิเคราะห์ในส่วนแรก โดยตัวบทต่าง ๆ ที่ ใจหว่าแสดงให้เห็นการไม่ยอมรับมากที่สุด โดยขงจื้อ ผลที่ได้จากการวิเคราะห์นั้นได้แสดง

¹⁹ เล่มที่ 11 บทที่ 3

²⁰ เล่มที่ 14 บทที่ 31

²¹ เล่มที่ 5 บทที่ 11

²² เล่มที่ 3 บทที่ 17

²³ เล่มที่ 5 บทที่ 6, เล่มที่ 7 บทที่ 10, เล่มที่ 9 บทที่

ให้เห็นความจงใจของใจห่อที่จะยืนยันอะไรบางอย่างในขณะที่ขงจื่อแสดงท่าทีไม่ยอมรับในทุก ๆ ตัวบทที่มีใจห่อปรากฏเป็นคู่สนทนาใน คัมภีร์หลุนอิว ในเล่มที่ 5 บทที่ 9 ใจห่อนอนกลางวันและถูกขงจื่อวิจารณ์ในพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ซึ่งเมื่อนำไปวิเคราะห์ร่วมกับคำชมเหล่าศิษย์ผู้เป็นเลิศในด้านต่าง ๆ ในเล่มที่ 11 บทที่ 2 และความเข้าใจในระบบปรัชญาขงจื่อของตัวใจห่อจากบทอื่น ๆ แล้ว²⁴ (สุวรรณ สภาอานันท์ 2551: 171,194) ทำให้เห็นว่าใจห่อมีสติปัญญา และความเข้าใจในระบบปรัชญาขงจื่อ แต่กลับแสดงพฤติกรรมไปในลักษณะที่ขงจื่อไม่ยอมรับ การนอนกลางวันของใจห่อยังชี้ให้เห็นอีกว่า การเรียนรู้จน “รู้ความ” ของเขาไม่ได้ทำให้เกิดแรงกระตุ้นให้ทำดี แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของขงจื่อที่ไม่สามารถสร้างแรงกระตุ้นให้ใจห่อได้²⁵ (สุวรรณ สภาอานันท์ 2551: 96-102)

ในเล่มที่ 3 บทที่ 21 ก็เป็นไปในลักษณะนั้นเช่นกันเมื่อใจห่อจงใจวิจารณ์ราชวงศ์โจวผ่านการเสนอทัศนะในเรื่องการปลุกต้นเกล็ดของราชวงศ์โจวซึ่งขงจื่อแสดงท่าทีไม่ยอมรับอย่างชัดเจน ในบทนี้จะได้เห็นได้ชัดถึงทัศนะที่วิพากษ์วิจารณ์ราชวงศ์โจวที่มีความสำคัญต่อปรัชญาขงจื่อซึ่งเป็นการท้าทายต่อสมมุติฐานเชิงคุณค่า (value assumption) ของปรัชญาขงจื่อเพราะขงจื่อยึดขนบจารีตของราชวงศ์โจวไว้เป็นมาตรฐาน²⁶ (สุวรรณ สภาอานันท์ 2551: 170) แต่ใจห่อก็แสดงทัศนะว่าขนบจารีตของราชวงศ์โจวก็มีจุดบกพร่องให้ถูกวิจารณ์ได้ และชัดเจนว่าทัศนะของใจห่อแสดงให้เห็นการมีอัตตาณัติผ่านการไม่ยอมรับจากขงจื่อ เมื่อกล่าวต่อเนื่องไปถึงเล่มที่ 6 บทที่ 24 ที่ใจห่อนำเอา “มนุษยธรรม” อันเป็น

มโนทัศน์สำคัญในปรัชญาขงจื่อ มาถามในลักษณะของการขุดหลุมพรางทางวาตะต่อขงจื่อจะเห็นได้ถึงความพยายามของใจห่อที่จะทำให้ขงจื่อตกหลุมพรางทางวาตะของตนจากกับดักทางตรรกที่ใจห่อเสนอขึ้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีมนุษยธรรมและมนุษยธรรมว่า ผู้มีมนุษยธรรมจะต้องชวนชวายหามมนุษยธรรมเสมอแม้อาจทำให้เกิดอันตรายต่อตนเองซึ่งเป็นการทดสอบขอบเขตของ “มนุษยธรรม” อันเป็นคุณค่าที่สำคัญทางจริยศาสตร์ในปรัชญาขงจื่อ ยังผลให้ขงจื่อต้องตอบคำถามของใจห่อด้วยคำถามและตอกกลับไปว่าตนจะไม่ยอมให้ใจห่อล้อหลอกตนแม้บทนี้จะไม่มีการไม่ยอมรับอย่างตรงไปตรงมาโดยขงจื่อ แต่กระนั้นการแสดงตนว่าไม่ยอมให้ใจห่อหลอกของขงจื่อก็ยิ่งเน้นย้ำถึงความพยายามของใจห่อในการชักจูงให้ขงจื่อตกหลุมพรางทางวาตะของตน

เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในส่วนที่ผ่านมา จะเห็นว่านอกเหนือจากจะวิเคราะห์ได้ว่าใจห่อ “รู้ความ” ยังแสดงให้เห็นถึงความพยายามคิดหาเหตุผลที่จะชักจูงให้ขงจื่อตอบ หรือแสดงทัศนะเพื่อลดความคงเส้นคงวาในประเด็นต่าง ๆ ในระบบปรัชญาของตน และกรณีของการพยายามคิดหลุมพรางทางวาตะของใจห่อก็มีความซับซ้อนที่สุดในเล่มที่ 17 บทที่ 21 ที่ใจห่อวางความขัดแย้งในระบบปรัชญาขงจื่อไว้ในเรื่องการปฏิบัติ หลี ของวิญญูชน การไว้ทุกข์ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่วิญญูชนพึงปฏิบัติ

²⁴ เล่มที่ 3 บทที่ 21, เล่มที่ 6 บทที่ 24

²⁵ การเรียนรู้เป็นประเด็นที่สำคัญประเด็นหนึ่งในปรัชญาขงจื่อ

²⁶ เล่มที่ 3 บทที่ 14

ในระยะเวลาสามปี ใจห่อจึงเสนอต่อขงจื๊อว่าหากต้องไว้ทุกข์ที่ต้องหยุดพักการปฏิบัติหลี่ไปทั้งหมดสามปี จะทำให้ หลี่ เสื่อมถอยลงพร้อมเสนอต่อไปถึงความยาวนานของห้วงเวลาว่าจริง ๆ แล้วแค่ปีเดียวก็เป็นระยะเวลาที่นานพอ ณ จุดนี้จะได้เห็นได้ถึงหลุมพรางทางวาทะของใจห่ออย่างชัดเจน เพราะวิญญูชนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ หลี่ และไว้ทุกข์เป็นเวลาสามปี²⁷ การไว้ทุกข์ที่ทำให้ต้องหยุดพักการปฏิบัติ หลี่ ดังกล่าวนั้นขัดแย้งอยู่กับหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ หลี่ และรักษา หลี่ ไว้ไม่ให้เสื่อมลงในฐานะของบุคคลในอุดมคติของปรัชญาขงจื๊อผู้มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติคุณธรรมในปรัชญาขงจื๊ออย่างครบถ้วน ดังนั้นแล้วจะเห็นว่าความขัดแย้งที่ใจห่อเสนอ หากขงจื๊อตอบว่าการไว้ทุกข์สามปีไม่ยาวนานเกินไป เท่ากับว่าวิญญูชนไม่ต้องปฏิบัติและรักษา หลี่ ไว้อย่างเคร่งครัดหรือหากขงจื๊อตอบว่าการไว้ทุกข์สามปีนี้ยาวนานเกินไป ก็เท่ากับว่าวิญญูชนไม่ต้องไว้ทุกข์ถึงสามปี จึงเป็นหลุมพรางทางวาทะที่ขงจื๊อจำเป็นต้องเลี่ยงการตอบด้วยการถามถึงความรู้สึกของใจห่อว่าสบายใจหรือไม่เมื่อไว้ทุกข์ครบหนึ่งปี ซึ่งนำไปสู่ประเด็นที่อ่อนไหวต่อความขัดแย้งอีกจุดหนึ่งในระบบปรัชญาของตน

ประเด็นที่อ่อนไหวต่อความขัดแย้งอีกจุดหนึ่งคือการตอบคำถามด้วยคำถามโดยขงจื๊อชักนำไปคือ ความสอดคล้องกันระหว่างความรู้สึกและการปฏิบัติ ดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้วในส่วนแรกว่าขงจื๊อเน้นย้ำถึงความสำคัญของความสอดคล้องกันระหว่างมนุษย์ธรรม และ หลี่ หากไม่มีมนุษย์ธรรมอันเป็นความรู้สึกภายในแล้ว ก็ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติภายนอกอีกต่อไป (สุวรรณ สถาอาพันธ์ 2551: 108) ดังนั้นแล้วเมื่อใจห่อตอบว่าสบายใจ ขงจื๊อจึงต้อง

ตอบรับให้ปฏิบัติได้ตามนั้นเพื่อรักษาความคงเส้นคงวาของระบบปรัชญาของตนเอง และลงท้ายบทนี้ด้วยการดำเนินใจห่ออย่างรุนแรงซึ่งแสดงถึงการไม่ยอมรับว่าใจห่อมีคุณธรรมที่สมบูรณ์ในปรัชญาของตน

ณ จุดที่ขงจื๊อไม่ยอมรับ ไม่ปฏิเสธนี้เองที่เห็นได้ถึงความคงเส้นคงวา และการมีอัตตาณัติของใจห่อได้ชัดเจนที่สุด การไม่ยอมรับของขงจื๊อแสดงท่าทีของการมีอัตตาณัตินี้มาตั้งแต่ขณะที่ใจห่อจงใจไตร่ตรองหาจุดที่อ่อนไหวต่อความขัดแย้งภายในปรัชญาของขงจื๊อเองเพื่อนำมาประกอบเข้าเป็นคำถามต่อขงจื๊อแล้ว เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าในบทนี้การมีอัตตาณัติของใจห่อค่อยก่อรูปก่อร่าง ณ เหตุผลที่ใจห่อนำมาวางเป็นกับดักให้ขงจื๊อตอบ และค่อยชัดเจนขึ้นเรื่อยจนกระทั่งขงจื๊อตัดโอกาสที่ตนเองจะถูกชักจูงไปในการตอบคำถามด้วยคำตอบที่ทำลายความคงเส้นคงวาในระบบปรัชญาของตนด้วยการไม่ปฏิเสธที่จะให้ใจห่อไว้ทุกข์ได้หนึ่งปีซึ่งเป็นจุดที่เห็นการมีอัตตาณัติของใจห่อได้อย่างชัดเจนที่สุดพร้อม ๆ กันกับที่อัตตาณัติของขงจื๊อถูกแสดงออกมาอย่างชัดเจนที่สุดในการไม่ยอมรับว่าใจห่อเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมสมบูรณ์ในตอนท้ายของบท ในระหว่างนั้นที่แสดงถึงท่าทีของการมีอัตตาณัติของขงจื๊ออันก่อรูปสร้างร่างมาในระหว่างที่ขงจื๊อกำลังพยายามรักษาความคงเส้นคงวาของระบบปรัชญาของตนเช่นกัน

²⁷ การไว้ทุกข์เป็นหลี่อย่างหนึ่งที่สำคัญมากในปรัชญาขงจื๊อ เพราะเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูอันเป็นคุณธรรมที่สำคัญในปรัชญาขงจื๊อ โปรดดูการวิเคราะห์ประเด็นเรื่องความกตัญญูใน (Liu 2003: 234)

อัตตาคณิตในความสัมพันธ์

จากการวิเคราะห์หลักศิษย์ทั้งสี่ของขงจื้อที่ได้เสนอไปแล้ว หัวข้อนี้แสดงการมีอัตตาคณิตของกลุ่มบุคคลอื่น ๆ เพื่อที่จะเปรียบเทียบและพิจารณาถึงลักษณะของอัตตาคณิตที่วิเคราะห์จากเหล่าศิษย์ได้ชัดเจนขึ้น โดยจะพิจารณากรณีที่ขงจื้อแสดงท่าทีไม่ยอมรับจุดยืนของกลุ่มบุคคลอีกสองกลุ่มอันมีนัยสำคัญต่อการเข้าใจอัตตาคณิตในปรัชญาของขงจื้อ กลุ่มบุคคลทั้งสองได้แก่ ผู้ปกครอง และผู้หลีกหนีสังคม

เล่มที่ 15 บทที่ 1

เว่ยหลิงกงถามขงจื้อเกี่ยวกับยุทธวิธี ขงจื้อตอบว่า “เรื่องเกี่ยวกับเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมเคยได้ยินแต่เรื่องยุทธวิธีไม่เคยเรียนเลย” วันรุ่งขึ้นขงจื้อก็ออกเดินทาง (สุวรรณสาถาอานันท์ 2551: 271)

เล่มที่ 18 บทที่ 3

ฉีจิ้งกงต้อนรับขงจื้อกล่าวว่า “ข้าไม่อาจปฏิบัติต่อท่านเช่นที่ข้าปฏิบัติต่อตระกูลจี้ได้ ข้าจะปฏิบัติต่อท่านในฐานะระหว่างตระกูลจี้กับตระกูลเมิ่ง” ฉีจิ้งกงกล่าวว่า “ข้าแก่แล้ว ไม่สามารถนำคำสอนของท่านมาใช้ได้” ขงจื้อออกจากรัฐไป (สุวรรณสาถาอานันท์ 2551: 295)

เล่มที่ 18 บทที่ 4

ชาวฉีส่งนักดนตรีหญิงมารัฐหลู่ จีหวนจื่อรับนักดนตรีหญิงไว้สามวัน ผ่านไปไม่มีการออกว่าราชการ

ขงจื้อออกจากรัฐไป (สุวรรณสาถาอานันท์ 2551: 296)

ในเล่มที่ 15 บทที่ 1 ขงจื้อไม่ยอมรับวิธีการของเว่ยหลิงกงที่เห็นการเมืองการปกครองเป็นเรื่องการขยายอำนาจด้วยการทำสงคราม²⁸ (สุวรรณสาถาอานันท์ 2551: 80) กระทั่งไม่ยอมที่จะเป็นเครื่องมือในการทำสงครามของเว่ยหลิงกงและออกเดินทางจากรัฐไป เห็นได้ชัดว่าการไม่ยอมรับของขงจื้อในกรณีนี้อยู่ในภาวะที่ไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันอีกต่อไปแล้ว เพราะขงจื้อตัดสินใจเดินทางออกจากรัฐไป เช่นกันกับกรณีของเล่มที่ 18 บทที่ 3 ที่ฉีจิ้งกงยอมรับอย่างชัดเจนว่าจะไม่นำคำสอนของขงจื้อมาปฏิบัติใช้อีกต่อไปอันเป็นเหตุให้ขงจื้อยอมตัดใจจากความพยายามแก้ไขสภาวะล้มเหลวของสังคมผ่านฉีจิ้งกงและออกเดินทางจากรัฐไป นอกจากนั้นเล่มที่ 18 บทที่ 4 จีหวนจื่อละทิ้งภาระในการปกครองบ้านเมืองโดยเห็นแก่ความสำราญส่วนตัวว่าสำคัญกว่าภาระในการปกครอง กระทั่งขงจื้อต้องตัดใจจากความพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมผ่านจีหวนจื่อและเดินทางออกจากรัฐในลักษณะเดียวกันกับในสองบทแรก

ในดับบททั้งสามข้างต้นจะเห็นการปฏิเสธโดยการตัดสินใจเดินทางออกจากรัฐไปของขงจื้อ ซึ่งสื่อให้เห็นการที่ขงจื้อเดินออกจากความ

²⁸ สุวรรณสาถาอานันท์ ให้ความเห็นว่า “ขงจื้อเห็นว่าการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของหลี่ เป็นเรื่องพิธีกรรม เป็นเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรม ส่วนเว่ยหลิงกงผู้ปกครองสมัยนั้นเห็นการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของการขยายอำนาจด้วยการเช่นฆ่าทำสงคราม ขงจื้อจึงต้องออกเดินทางอีกครั้งหนึ่ง”

สัมพันธ์กับผู้ปกครองทั้งสามกรณี ความแตกต่างในกรณีนี้ไม่เหมือนกับกรณีของเหล่าศิษย์ทั้งหมด รวมถึงกรณีของใจห่อคือความสัมพันธ์ที่ขาดหายไป แม้ในกรณีใจห่อจะเห็นถึงความเข้มข้นของการไม่ยอมรับโดยขงจื๊อในระดับที่ค่อนข้างรุนแรง แต่กระนั้นใจห่อก็ยังอยู่ในความสัมพันธ์กับขงจื๊อและสมาทานคุณธรรมในปรัชญาขงจื๊อในระดับหนึ่ง จึงต้องพิจารณาสืบเนื่องไปถึงกรณีของผู้หลีกสังคัมในแง่ของประเด็นความสัมพันธ์ที่ขาดหายไป

เล่มที่ 18 บทที่ 6

1 ฉิงจิวกับเจี้ยนที่กำลังพรวนดินอยู่ในนา พอดีขงจื๊อผ่านมาจึงให้จื่อลูไปถามทางไปทำหน้าที่

2 ฉิงจิวถามจื่อลูว่า “คนที่ถือสายบังเหียนนั้นคือใคร” จื่อลูตอบว่า “ข่งชิว (ขงจื๊อ)” “ท่านหมายถึงข่งชิวแห่งรัฐหลู่ไช่หรือไม่” จื่อลูตอบว่า “ใช่แล้ว” ฉิงจิวจึงพูดขึ้นว่า “ข่งชิวรู้จะทำข้ามอยู่ที่ไหน”

3 จื่อลูจึงหันไปถามเจี้ยน เจี้ยนกล่าวว่า “ท่านคือใคร” จื่อลูตอบว่า “ข้าคือจ้งโหยว” “ท่านคือลูกศิษย์ของข่งชิวแห่งรัฐหลู่ไช่หรือไม่” จื่อลูตอบว่า “ใช่แล้ว” เจี้ยนจึงกล่าวกับจื่อลูว่า “ความสับสนวุ่นวายมีอยู่ทั่วแผ่นดินเป็นธรรมดาอยู่ จะอาศัยใครกันที่จะไปเปลี่ยนโลก แทนที่จะติดตามคนที่เสียดคน ไยไม่ติดตามคนที่ละทิ้งโลก” กล่าวตั้งนั้นแล้วเจี้ยนก็พรวนดินต่อไปโดยไม่พูดอะไรอีก

4 จื่อลูนำความกลับไปบอกขงจื๊อ ขงจื๊อรับฟังแล้วก็ถอนใจ กล่าวว่า “นกกบัสต์ว์ป่าไม่สามารถไปอยู่ร่วมได้ หากเราไม่อยู่ร่วมกับมนุษย์แล้ว จะให้เราไปอยู่ร่วมกับใคร หากได้ฟ้ามีเต๋า เราก็คงไม่คิดจะเปลี่ยนแปลง” (สุวรรณา สถาอาณันท์ 2551: 296)

ความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ในกรณีของใจห่อ หรือเพ็งจบบลินไปในกรณีของผู้ปกครองทั้งสาม กลับไม่เห็นอยู่แต่แรกเสียแล้ว ในเล่มที่ 18 บทที่ 6 ผู้หลีกสังคัมทั้งสองเสนอแนวทางการละทิ้งความสัมพันธ์ทั้งมวลต่อจื่อลู ด้วยเหตุผลว่าความสับสนวุ่นวายเป็นสภาพความเป็นจริงของสังคมในสมัยนั้น และเสนอต่อไปว่าในเมื่อสภาพความสับสนวุ่นวายที่เป็นอยู่นั้นเป็นเรื่องที่เป็นจริง ใครก็ไม่อาจที่จะไปเปลี่ยนสภาพเหล่านี้ได้ คนที่พยายามฝืนเปลี่ยนแปลงสภาพเหล่านี้ย่อมไม่ใช่คนที่เห็นสภาพความเป็นจริง เมื่อขงจื๊อได้ยินดังนั้นจากจื่อลูแล้วก็แสดงท่าทีไม่ยอมรับต่อแนวทางที่ผู้หลีกสังคัมผู้นี้เสนอต่อจื่อลู เนื่องจากว่าขงจื๊อยืนยันเสมอว่าในฐานะมนุษย์จำต้องอยู่ร่วมกับมนุษย์ไม่อาจไปอยู่กบัสต์ว์ป่าได้ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงจำเป็นต้องแสวงหาเต๋าและพยายามเปลี่ยนแปลงสังคม เพราะเพื่อที่จะอยู่กับมนุษย์ในฐานะมนุษย์แล้ว เต๋าเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์อย่างถูกต้อง (สุวรรณา สถาอาณันท์ 2551: 32) เมื่อพิจารณาลักษณะนี้ จะเห็นว่าความสัมพันธ์ที่แตกสลายหายไป ทำให้เห็นความแตกต่างของกรณีของใจห่อ ผู้ปกครอง และผู้หลีกสังคัม เมื่อพิจารณาความแตกต่างในแง่ของความสัมพัทธ์จะพบว่าอย่างน้อยที่สุดใจห่อ

ยังดำรงอยู่ในความสัมพันธ์กับขงจื้อ จึงต้องพิจารณาเพิ่มเติมเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ซึ่งเชื่อมโยงกับมโนทัศน์ “มนุษยธรรม” ในปรัชญาของจื้อซึ่งสุวรรณเสนาะว่าแท้จริงแล้วมโนทัศน์มนุษยธรรมมีความสำคัญมาก เนื่องจากมนุษยธรรมเป็นพื้นฐานหลักของโครงการทางปรัชญาของขงจื้อ (สุวรรณเสนาะ 2551: 38) คำศัพท์ในภาษาจีน ความหมายตามตัวอักษรสื่อภาวะระหว่างมนุษย์ ความเป็นมนุษย์ที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และการรักมนุษย์ อันเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นมนุษย์ (สุวรรณเสนาะ 2551: 36) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องมียุทธธรรมเป็นพื้นฐานอย่างขาดเสียไม่ได้ในปรัชญาของจื้อ เพื่อที่จะทำให้เกิดความเป็นมนุษย์ขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างกัน อีกทั้งมนุษยธรรมหรือความรักมนุษย์นั้นก็มียุทธธรรมมาจากความกตัญญู (สุวรรณเสนาะ 2551: 41) มนุษยธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์จึงมีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้งในปรัชญาของจื้อ ดังเช่นข้อคิดเห็นของนักวิชาการทางปรัชญาจีน รอเจอร์ เอ็มส์ และเฮนรี โรสมอง ที่อธิบายความสำคัญของมนุษยธรรมที่มีต่อความสัมพันธ์ไว้ว่า

ตัวตนมนุษย์ในแง่ของความสัมพันธ์ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นนั้นมีจุดเริ่มต้นแต่มนุษยธรรมมีความสำคัญแรกสุดในกระบวนการเติบโตที่ทำให้ความสัมพันธ์เหล่านั้นมีชีวิตชีวา ทนทาน และแข็งแรงในการมีส่วนร่วมด้วยชุมชนมนุษย์²⁹ (Ames and Rosemont 1998: 49)

ความสัมพันธ์ซึ่งเชื่อมโยงกับมโนทัศน์มนุษยธรรมอย่างลึกซึ้งนี้ ทำให้เห็นชัดเจนขึ้นว่ากรณีใจห่อแตกต่างกับกรณีของผู้ปกครองและผู้สืบลึกลับสังคมในลักษณะที่ว่าความสัมพันธ์ที่ขาดหาย นั้นสื่อแน่ว่าจะไม่อยู่ในขอบเขตของมนุษยธรรมในปรัชญาของจื้อเช่นกัน จึงจะพิจารณาว่าขอบเขตความสัมพันธ์ที่ขงจื้อปรารถนาจะคงไว้ นั้นครอบคลุมไปกว้างเพียงใด ผ่านขอบเขตของการมีมนุษยธรรม

เล่มที่ 18 บทที่ 7

จื่อลู่เดินทางติดตามขงจื้อ แต่ถูกทิ้งห่างไว้เบื้องหลัง ได้พบชายชราผู้หนึ่งมีไม้คานพาดอยู่บนบ่า ตรงปลายไม้มีตะกร้าเมล็ดพืชแขวนอยู่ จื่อลู่ถามชายชราว่า “ท่านเห็นอาจารย์หรือไม่” ชายชราตอบว่า “แขนขาเจ้าไม่คุ้นเคยกับงานหนัก ธัญพืชทั้ง 5 เจ้าก็ไม่รู้จัก ใครคืออาจารย์ของเจ้า” กล่าวดังนี้แล้วชายชราก็ก้าวไม้ลงบนพื้น แล้วเริ่มจัดการกับวัชพืชบนดิน จื่อลู่ยื่นต่อหน้าชายชราผู้ นั้นแล้วประสานมือแสดงความเคารพ ชายชราเชิญจื่อลู่ให้ค้างคืนด้วย ฆ่าไก่เตรียมข้าวเลี้ยงจื่อลู่ แนะนำลูกชายทั้งสองให้จื่อลู่รู้จัก

²⁹ “Certainly the human being as a focus of constitutive relationships has an initial disposition (17.2). But ren is foremost the process of “growing (*sheng*)” these relationships into vital, robust and healthy participation in the human community.”

วันรุ่งขึ้น จี๋อู่ออกเดินทางต่อไปติดตามจนทันขงจื้อ แล้วเล่าเหตุการณ์ให้ขงจื้อฟัง ขงจื้อกล่าวว่า “นั่นคือผู้หลีกหนีสังคม” แล้วบอกจี๋อู่ให้กลับไปหาชายชราผู้นั้น แต่กว่าจี๋อู่จะไปถึง ชายชรา ก็ไปแล้ว

จี๋อู่กล่าวว่า “การไม่เข้ารับราชการ เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาวุโสกับผู้เยาว์ยังไม่อาจจะได้ ในขณะละหน้าที่ระหว่างผู้ปกครองกับข้าบริพารได้เล่า พยายามรักษาความบริสุทธิ์ส่วนตัว แต่กลับปล่อยให้ความสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่ลับสนุนวาย วิทยุชนเข้ารับราชการก็เพื่อดำเนินตามความถูกต้อง ส่วนการที่เต๋ายังไม่ก้าวหน้า นั้น ก็รู้ดีอยู่แล้ว” (สุวรรณสาธนา สทาอาหนันท์ 2551: 297)

เล่มที่ 9 บทที่ 13

อาจารย์อยากจะไปอยู่ท่ามกลางอนารยชนทั้งเก้าเผ่า

มีคนกล่าวว่า “พวกนั้นแสนจะป่าเถื่อนจะไปอยู่กับพวกเขาได้อย่างไร” อาจารย์กล่าวว่า “หากมีวิทยุชนไปอยู่กับพวกเขา ยังจะมีความป่าเถื่อนหลงเหลืออยู่หรือ?” (สุวรรณสาธนา สทาอาหนันท์ 2551: 216)

ในเล่มที่ 18 บทที่ 7 ขอบเขตของการมีมนุษยธรรมในครอบครัวชายชราถูกแสดงออกผ่านการดูแลรับรองจี๋อู่ผู้ผ่านทางมาเป็นอย่างดี และความสัมพันธ์ภายในอันดีของครอบครัวซึ่งปรากฏเช่นกันในคำวิจารณ์ของจี๋อู่³⁰

(สุวรรณสาธนา สทาอาหนันท์ 2551: 32) ที่มีต่อท่าทีของครอบครัวชายชราว่าในที่สุดแล้วชายชรา รักษาความสัมพันธ์เอาไว้แต่เพียงภายในครอบครัว และปล่อยให้ความสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่สูญหาย ในที่นี้ท่าทีจากจุดยืนแบบขงจื้อย้ำชัดว่าขอบเขตของมนุษยธรรมที่ควรเป็นนั้นครอบคลุมกว้างกว่าการมีมนุษยธรรมต่อกัน แต่เพียงภายในครอบครัว เมื่อพิจารณาพร้อมกับความสิ้นหวังของขงจื้อต่อกรณีเล่มที่ 18 บทที่ 6 ในบทนี้ขงจื้อแสดงความสิ้นหวังต่อคำชักชวนที่ผู้หลีกหนีสังคมที่โน้มน้าวให้จี๋อู่ละทิ้งการติดตามคนที่พยายามเปลี่ยนแปลงโลก ซึ่งขงจื้อแสดงออกอย่างชัดเจนว่ามนุษย์ต้องอยู่ในสังคมมนุษย์เท่านั้น และหากเป็นเช่นว่าต้องไปอยู่ร่วมกับสัตว์ป่าแล้ว ขงจื้อคงเลือกไปอยู่กับอนารยชนมากกว่าดังในเล่มที่ 9 บทที่ 13 ขอบเขตของมนุษยธรรม ในที่นี้จึงน่าจะครอบคลุมไปทั่วทั้งบริบทของสังคมมนุษย์ ซึ่งยิ่งเห็นได้ชัดเจนในแง่การเรี่ยไรมนุษยธรรม เมื่อขงจื้อกล่าวว่าการเรี่ยไรข้อผิดพลาดของคนแต่ละคนที่ต่างกันไปตามสภาพทำให้รู้ได้ถึงมนุษยธรรม³¹

³⁰ สุวรรณสาธนา สทาอาหนันท์ ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับบทนี้ไว้ว่า “น่าสังเกตว่า คำกล่าวของจี๋อู่ตอนนี้ฟังเหมือนเป็นคำกล่าวของขงจื้อเอง จี๋อู่กล่าวถึงการปล่อยให้ความสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่ลับสนุนมีแต่จะรักษาความบริสุทธิ์ส่วนตัวและครอบครัว จี๋อู่ยืนยันว่าเป็นวิทยุชนต้องรับราชการเพื่อดำเนินความถูกต้อง จี๋อู่ในบทนี้ฟังดูเป็นบุคคลที่สุขุม ไม่เหมือนจี๋อู่ในบทอื่น ๆ ที่แสดงความมทะลุहुนหันพลันแล่น การกล่าวเช่นนี้ดูเหมือนกำลังจะยืนยันความจำเป็นของการมีรัฐ แต่ต้องมีรัฐที่ดำเนินความถูกต้องด้วย นี่คืบทโต้ตอบจากจุดยืนแบบขงจื้อ”

³¹ เล่มที่ 4 บทที่ 7

(สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 178) การเรียนรู้ กระทั่งข้อผิดพลาดในลักษณะดังกล่าวนั้น แสดงว่าการร่วมเรียนรู้ไปกับมนุษย์ทุกคนทำให้ รู้ได้ถึงมนุษยธรรมซึ่งไม่แสดงการแบ่งกันว่าจะไม่สามารถรู้มนุษยธรรมจากใครคนใดคนหนึ่ง และไม่กีดกันข้อผิดพลาดของผู้อื่น ขอบเขตที่ครอบคลุมไปทั่วบริบทของสังคม มนุษย์นี้ยังแสดงให้เห็นอีกเช่นกัน จากแง่มุมของการปฏิบัติต่อผู้อื่น เมื่อจังกงถามขงจื้อถึงมนุษยธรรม³² (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 239) แล้วได้รับคำตอบจากขงจื้อว่าต้องปฏิบัติต่อผู้คนประหนึ่งที่กำลังต้อนรับแขกสำคัญ ซึ่งไม่ได้กล่าวถึงผู้คนอย่างแบ่งแยกว่าเฉพาะคนกลุ่มใด จึงสรุปได้ว่าขอบเขตของมนุษยธรรมของปรัชญาขงจื้อนั้นหมายรวมขอบเขตทั้งหมดของบริบทสังคมมนุษย์

ขอบเขตที่ครอบคลุมทั้งหมดของบริบทสังคมมนุษย์ดังกล่าวดูคล้ายจะขัดแย้งกับกรณีที่ขงจื้อตัดใจเดินทางไปจากผู้ปกครองทั้งสามข้างต้น ซึ่งทำให้ต้องพิจารณาว่าการไม่ยอมรับจนกระทั่งตัดใจเดินทางจากไปของขงจื้อนี้ ขัดแย้งกับขอบเขตของมนุษยธรรมดังกล่าวหรือไม่ ในเมื่อการเดินทางจากไปนี้คล้ายตั้งว่าขงจื้อตัดความสัมพันธ์จากผู้ปกครองทั้งสาม ทำให้ต้องพิจารณาความพยายามนำเสนอแนวทางแก้ปัญหาของขงจื้อต่อผู้ปกครองต่างๆ

เล่มที่ 17 บทที่ 5

กงชานฝูเห่าใช้เมืองบีเป็นที่พักบงกช
ส่งเทียบเชิญขงจื้อ ขงจื้อต้องการจะไปพบ
จื่อลูไม่พอใจ กล่าวว่า “ถ้าไม่มีที่จะไป ก็ไม่ว่ากัน ทำไปต้องไปพบคนอย่างกงชานด้วย”

อาจารย์กล่าวว่า “ที่เขาเชิญเราจะใช้ประโยชน์โดยสิ้นเชิงหรือ หากมีใครใช้เรา เราจะสร้างโจวแห่งตะวันออกไม่ได้หรือ” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 288)

เล่มที่ 17 บทที่ 7

ปี่ซีเชิญขงจื้อ ขงจื้อต้องการไปพบจื่อลูกล่าวว่า “อาจารย์ เมื่อก่อนข้าเคยได้ยินอาจารย์กล่าวเองว่า ‘ผู้ทำไม่ดีด้วยตัวเอง วิญญาณจะไม่คบหาสมาคมด้วย’ ปี่ซี เป็นกบฏยึดจงโหมวไว้ หากอาจารย์ไป แล้วจะหมายความว่าอย่างไร”

อาจารย์กล่าวว่า “มีศึกกล่าวเช่นนั้นจริง แต่ไม่ได้กล่าวถึงความแข็งไว้ด้วยหรือว่า ถึงจะผลอย่างไรก็ไม่สึกไม่ได้กล่าวถึงความขว่วด้วยหรือว่า ย่อมสื่ออย่างไรก็ไม่ดำ”

“หรือจะให้เราเป็นหน้าเต้า แขนงไว้โดยไม่กิน” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 289)

ขงจื้อต้องการไปพบกงชานฝูเห่าที่เป็นกบฏต่อตระกูลจี้ (สุวรรณา สถาอานันท์ 2551: 362) ในเล่มที่ 17 บทที่ 5 จนกระทั่งจื่อลูแสดงถ้อยความเชิงตำหนิว่าไม่น่าจะไปพบคนอย่างกงชานฝูเห่าซึ่งเป็นกบฏ แต่ขงจื้อตอบจื่อลูกลับไปในทำนองว่า แม้กงชานฝูเห่าจะเป็นกบฏแต่หากตนได้โอกาสก็จะสร้างโจวแห่งตะวันออกให้ได้ในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของขงจื้อที่จะนำเสนอระบบ

³² เล่มที่ 12 บทที่ 2

ปรัชญาของตนให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ปัญหาสังคมที่เสื่อมโทรม ความพยายามนำแนวคิดของตนไปเสนอนี้สื่อถึงการนำเอาความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับมนุษยธรรมไปนำเสนอด้วยเช่นเดียวกันกับในกรณีของเล่มที่ 17 บทที่ 7 ที่ แม้ปี้ซึ่งเป็นกบฏและถูกจื่อหลู่หยาบคายกล่าวของขงจื่อขึ้นมาดักคอขงจื่อไว้ แต่ก็เห็นได้ชัดว่าขงจื่อต้องการที่จะนำแนวทางการแก้ปัญหาที่ตนเชื่อมั่นไปนำเสนอ และไม่ต้องการเป็นหน้าเต้าที่ถูกแขวนไว้โดยไม่มีใครตีมกิน นั่นคือไม่มีประโยชน์อันใดหากแต่ถูกแขวนไว้เฉย ๆ ทั้ง ๆ ที่พร้อมจะให้มีผู้มาตีมกินแล้ว

ความพยายามของขงจื่อที่จะนำเสนอแนวทางของตนในกรณีที่แม้ว่าจะถูกจื่อหลู่ตำหนิก็ยังยืนยันที่จะพยายามนำเสนอแนวทางนั้นย้อนกลับไปแสดงให้เห็นถึงกรณีของผู้ปกครองทั้งสามที่ขงจื่อตั้งใจเดินทางจากไปว่า ขงจื่อนำจะพยายามเสนอแนวทางเหล่านี้ของตนต่อผู้ปกครองทั้งสามแล้วอย่างเต็มที่ ขงจื่อนำจะนำเสนอแนวทางของตนต่อผู้ปกครองจนสุดความสามารถและส่งผลอันล้มเหลวแล้ว จึงยอมทนต่อข้อครหาจากจื่อหลู่และคนรอบข้างในการที่จะนำเอาแนวทางของตนไปเสนอให้ทั้งกงชาน ผู่เหว๋า และปี้ซี้ ทั้งนี้เราอาจพิจารณาได้เพิ่มเติมอีกว่าถึงที่สุด แม้ทั้งคู่จะเป็นกบฏแต่ขงจื่อก็ยังต้องการที่จะนำแนวทางของตนไปเสนอ ความพยายามของขงจื่อในลักษณะนี้สื่อให้เห็นถึงความตั้งใจของผู้ปกครองทั้งสามเองที่ไม่ยอมเข้ามาในขอบข่ายความสัมพันธ์อันเชื่อมโยงกับมนุษยธรรม กระทั่งขงจื่อไม่ยอมรับและตั้งใจเดินทางจากไปเอง เช่นกันกับเจียอี๋วคนบ้าแห่งฉู่ที่เมื่อขงจื่อต้องการไปสนทนาด้วย กลับเดินหนีไป³³

³³ เรื่องเดียวกัน เล่มที่ 18 บทที่ 5

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- สุวรรณธา สถาอานันท์. 2538. *กระแสธารปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติอำนาจ และจารีต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณธา สถาอานันท์, แแปลและเขียนบทนำ. 2551. *หลุนอี่วี่: ขงจื่อสนทนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Waley, Arthur. 2000. *The Analects of Confucius*. London: Everyman's Library.
- Ames, Roger T. and Rosemont, Henry Jr. 1998. *The Analects of Confucius: A Philosophical Translation*. New York: Ballantine Book.
- Brooks, E. Bruce and Brooks, E. Taeko. 1989. *The Original Analects: Sayings of Confucius and His Successors*. New York: Columbia University Press.
- Feinberg, Joel. 1989. "Autonomy." in John Christman, ed. *The Inner Citadel*. New York: Oxford University Press.
- Liu, Qingping. 2003. "Filiality versus sociality and individuality: On Confucianism as 'consanguinitism'." *Philosophy East & West*. 53(2): 234-252.
- Olberding, Amy. 2004. "The consummation of sorrow: An analysis of confucius' grief for Yan Hui." *Philosophy East & West*. 54(3): 279-301.